

Ressam ve Sosyo-Politik Bir Figür Olarak Grigoriy İvanoviç Çoros-Gurkin (1870-1937)

(Grigoriy Ivanovich Choros-Gurkin (1870-1937) As a Painter and Socio-Political Figure)

İbrahim DİLEK¹

Makale Geçmişi

ÖZ

Article History

Alındı/Received:

05/11/2024

Kabul edildi/Accepted:

30/12/2024

Article Type:

Araştırma Makalesi

Research Article

DOI:

10.48174/buaad.1579699

Altay Türklerinin önemli boylarından Çoros boyuna mensup olan G.İ. Çoros-Gurkin, Altay Türkleri arasında yetişen ilk ressam olmasının yanı sıra ilk politik liderdir aynı zamanda. Grigoriy İvanoviç Çoros-Gurkin bir ressam ve politik lider olmasının yanı sıra halk kültürü unsurlarını toplayan bir etnograf, folklorist ve şair olarak da kabul edilebilir. Altay Türklerinin hatta Sibirya'nın ilk profesyonel sanatçısı olan Gurkin'in Altay Türkleri üzerindeki sosyo-politik etkisi yüzyılı aşkın süredir devam etmektedir. 1937'de Reprəsiya döneminde infaz edildikten sonra 1956 yılında üzerine atılı suçlardan aklanmasıyla birlikte bilim adamları onunla ilgili her türlü ipucunu ve belgeyi araştırmaya başlamışlardır. Hakkındaki çalışmalar, yorum ve değerlendirmeler arttıkça Altay ve Sibirya Türklüğüyle birlikte genel Türk tarihi içindeki yeri ve önemi de zamanla daha iyi anlaşılacaktır. Makalede, G.İ. Çoros-Gurkin'in faaliyetleri incelenmiş, birbirinin içine girmiş sanatçı özellikleri, sosyo-politik görüş ve faaliyetleri birlikte değerlendirilmiştir. Altay bölgesi misyoner teşkilatında bogomazların yanında ikon boyayan bir çocuk olarak sanat hayatına başlayan G.İ. Çoros-Gurkin, kısa zamanda tanınmış bir ressama ve nihayetinde Altay Türklerini temsil eden politik bir figüre ve kurucu bir lidere dönüşmüş, milletine ve Altay'a adanmış trajik (kızına yazdığı mektubunda kendi ifadesiyle peri masalı) yaşamı 11 Ekim 1937'de infaz edilerek son bulmuştur. 1917-1920 yılları arasında gelişen sosyo-politik olaylar Gurkin'in sonraki hayatına kaybolması mümkün olmayacak koyu bir gölge gibi düşmüştür. Bu koyu ve karanlık gölge, onun sanat başarısını bir ölçüde arka planda bırakmış, "Sovyet karşıtı", "Japon ajanı", "Türkçü" ve "halk düşmanı" biri olarak damgalanmasına neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Grigoriy İvanoviç Çoros-Gurkin, Altay, Ressam, Sibirya Bölgeselciliği, Dağlık Altay Meclisi, Karakorum Hükümeti

© 2024 BUAAD-BIJAR. Tüm hakları saklıdır.

Kaynak gösterme / To cite this article:

Dilek, İ. (2024). Ressam ve sosyo-politik bir figür olarak Grigoriy İvanoviç Çoros-Gurkin (1870-1937). *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 299-322. doi:10.48174/buaad.1579699

Summary

Grigoriy Ivanovich Choros-Gurkin, who belonged to the Choros tribe, one of the most important tribes of the Altai Turks, was not only the first painter among the Altai Turks but also the first political leader. Grigoriy Ivanovich Choros-Gurkin can be considered not only a painter and political leader but also an ethnographer and folklorist who collected elements of folk culture. As the first professional artist of the Altai Turks and even Siberia, Gurkin's influence on the Altai Turks has lasted for more than a century and will continue for hundreds of years. On October 11, 1937, he was executed with his son Gennadiy, and after his acquittal in 1956, scientists began to search for all kinds of clues and documents about him. As studies, comments, and evaluations about him increase, his place and importance in Altai and Siberian Turkism as well as in the general Turkish history, will be better understood in time. In this article, Gurkin's emergence as an artist, the formation and shaping of his political thoughts, his becoming the subject of Altai nationalism, his biography, and his interaction with Siberian regionalists are discussed. In addition to his work as a painter, Gurkin's transformation into one of the founding elements of recent Altai history as well as its future is one of the subjects of this article. In the early 20th century, especially after the February Revolution, developments related to the political crises that emerged in Siberia, together with the whole of Russia, provided the basis for the formation of Altai nationalism. As with all Siberian intellectuals, the intellectual class of Altai Turks, of which Gurkin was a

¹Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Prof. Dr., altaykagan@gmail.com, Orcid: 0000-0003-3697-4088

member, developed in interaction with Russian enlightenment (especially Russian intellectuals who adopted Siberian Regionalism). In the first quarter of the 20th century, as a result of the turbulent political developments in Russia, despite the lack of cultural and intellectual cadres, the Duma of Mountainous Altai was established in July 1917 under Gurkin's leadership, and the Karakorum Government, the forerunner of today's Altai Republic, was established in March 1918. The footsteps of these two political initiatives or movements should be sought in the conditions that led to the emergence of Burhanism in 1904. Therefore, it seems that the process that started with Burhanism in 1904, continued with the establishment of the Mountainous Altai Duma in 1917, and the Karakorum Government in 1918, lasted eighteen years and was completed with the establishment of the Oirot Autonomous Republic of the USSR in 1922. But the flow of time and history continues. With the dissolution of the USSR in 1991, the collective memory began to recall the turbulent period of the first quarter of the century in a kind of flashback. In this article, this recollection is analyzed through the activities of G.I. Choros-Gurkin, and his intertwined artistic characteristics and socio-political views are evaluated together. G.I. Choros-Gurkin, who started his artistic life as a child painting icons alongside the bogomazes in the Altai region missionary organization, soon became a well-known painter and eventually a political figure and a founding leader representing the Altai Turks. His tragic (fairly tale, in his own words in his letter to his daughter) life dedicated to his nation and Altai ended with his execution on October 1, 1937. The socio-political events that unfolded between 1917 and 1920 cast a dark shadow over Gurkin's later life. This dark shadow to some extent overshadowed his artistic achievements and caused him to be labeled as an "anti-Soviet," "Japanese agent," "Turkist," and "enemy of the people." If we make a new classification taking into account the classification of Shastina (2015: 377-380), it is possible to evaluate Gurkin's life in the following periods: 1. The period of his upbringing (1878-1895), which began with icon painting in the Altai Missionary Organization in 1878 and lasted until 1895, when he painted Kamlanie. 2. The period when G.I. Choros-Gurkin came to the fore with his artistic and intellectual qualities; the period from 1895, when he painted "Kamlanie", until the February Revolution in 1917 (1895-1917) 3. Choros-Gurkin was known as a socio-political figure from the February Revolution of 1917 until 1937, when he was executed (1917-1937) 4. The period of erasure of G.I. Gurkin from public memory from his execution on October 11, 1937, until his acquittal in 1956 (1937-1956). 5. The period from his acquittal in 1956 (including the biographical work by G.A. Obratsov in 1958 and the book "Master iz Anosa" by V.I. Edokov in 1984) to the dissolution of the USSR in 1991 (1956-1991). 6. G.I. Choros-Gurkin as a regional and mythological figure in the construction of national identity as a founding leader who is fully present in the collective memory (1991-ongoing). As a result of the transformations associated with all these periods, Gurkin at the end of his story is quite different from the icon painter boy at the beginning of his story. The Master has returned in a more effective way than when he was alive. Like a man transformed into a god, he is a mythological return, identified with all the values of his homeland and enveloped in them. The artistic creativity of G.I. Choros-Gurkin, whose works are estimated to number more than 5,000, is characterized by the nature of Altai and the elements of material and spiritual culture. The artist is recognized as a landscape painter as well as an ethnographer and folklorist. After opening his first solo exhibition in Tomsk in December 1907, he opened solo exhibitions in Tomsk (1907, 1910, 1915), Krasnoyarsk (1910), Irkutsk (1910), Barnaul (1911), and Biysk (1913). The year 1907, in which Gurkin made the first version of the painting "Khan Altai", was also the year in which the first literary work of the painter was published. A prose poem "Altai" (The Lament of an Altai in a Foreign Land) was published. Later, his poems "Altai" and "Katun" were published in 1911, and "Feast on the Katun River" in 1912. In these poems, Gurkin emotionally expresses his love for his homeland Altai by repeating words such as "dear Altai", "my favorite glorious Altai." In these lyrical poems written in prose style, which can be considered different for his time, Altai evokes the reader's feeling that it is a living being rather than a piece of geography.

Keywords: Grigoriy Ivanovich Choros-Gurkin, Altai, Painter, Siberian Regionalism, Mountainous Altai Assembly, Karakorum Government

Giriş

Türk Dünyası olarak adlandırılan coğrafyada meskûn Türk boy ve toplulukları tarih boyunca, özellikle buhranlı yıllarında içlerinden lider isimler çıkarmayı başarmışlardır. 20. yüzyılda Türkiye'de Mustafa Kemal Atatürk, Kazakistan'da Alihan Bökeyhan, Doğu Türkistan'da Osman Batur, Azerbaycan'da Ebulfeyz Elçibey, Kıbrıs'ta Rauf Denктаş, Kırım'da Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu bunlardan bazılarıdır. Bu isimlerin arasına dahil etmemiz gerekenlerden biri de Türklüğün uzak coğrafyalarındaki Altay Türklerinden Grigoriy İvanoviç Çoros-Gurkin'dir. Altay Türklerinin önemli boylarından Çoros boyuna mensup olan Gurkin, Altay Türkleri arasından yetişen ilk ressam olmasının yanı sıra ilk politik liderdir aynı zamanda. Grigoriy İvanoviç Çoros-Gurkin yalnız bir ressam ve politik lider değil, halk kültürü unsurlarını toplayan bir etnograf, folklorist ve şair olarak

da kabul edilebilir. Altay Türklerinin hatta Sibiry'a'nın ilk profesyonel sanatçısı olan Gurkin'in Altay Türkleri üzerindeki etkisi yüzyılı aşkın süredir devam etmekte olup, yüzlerce yıl daha devam edecektir. 11 Ekim 1937'de oğlu Gennadiy'le infaz edildikten sonra 1956 yılında üzerine atılı suçlardan aklanmasıyla birlikte bilim adamları onunla ilgili her türlü ipucunu ve belgeyi araştırmaya başlamışlardır. Hakkındaki çalışmalar, yorum ve değerlendirmeler arttıkça Altay ve Sibiry'a Türklüğüyle birlikte genel Türk tarihi içindeki yeri ve önemi de zamanla daha iyi anlaşılacaktır.

Makalede Gurkin'in bir sanatçı olarak ortaya çıkışı, politik düşüncelerinin oluşup şekillenmesi, Altay milliyetçiliğinin öznesi hâline gelmesi, biyografisi ve Sibiry'a bölgeselcileriyle olan etkileşimi birlikte ele alınmıştır. Ressamlığının yanı sıra Gurkin'in yakın dönem Altay tarihinin olduğu kadar geleceğinin de kurucu öğelerinden birine nasıl dönüştüğü bu yazının konularından biridir. 20. yüzyılın başlarında -özellikle Şubat Devrimi'nden sonra- bütün Rusya'yla birlikte Sibiry'a'da ortaya çıkan siyasî krizlere bağlı gelişmeler Altay milliyetçiliğinin oluşmasına zemin sağlamıştır. Bütün Sibiry'a aydınlarında olduğu gibi Gurkin'in içinde bulunduğu Altay Türklerinin aydın sınıfı da Rus aydınlanması (özellikle Sibiry'a Bölgeselciliğini benimsemiş Rus aydınları) ile etkileşim içinde gelişmiştir. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Rusya'da yaşanan çalkantılı siyasî gelişmeler neticesinde, kültürel ve aydın kadronun eksikliğine rağmen, Gurkin'in öncülüğünde Temmuz 1917'de Dağlık Altay Duması ve Mart 1918'de bugünkü Altay Cumhuriyeti'nin öncüsü olan Karakorum Hükümeti kurulmuştur. Bu iki siyasî girişim veya hareketin ayak seslerini biraz da 1904 yılında ortaya çıkan Burhanizm'in ortaya çıkışını sağlayan şartlarda aramak gerekir. Dolayısıyla belirgin bir şekilde 1904 yılında Burhanizm ile başlayan, 1917'de Dağlık Altay Duması'nın ve 1918'de Karakorum Hükümeti'nin kurulmasıyla devam eden süreç on sekiz yıl sürmüştür ve 1922'de SSCB'ye bağlı Oyrot Özerk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla tamamlanmış gibi görünmektedir. Fakat zaman ve tarihin akışı devam eder. 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla birlikte toplum hafızası bir tür geriye dönüşle yüzyılın ilk çeyreğindeki çalkantılı dönemi yeniden hatırlamaya başlar. Makalede bu hatırlayış, G.İ. Çoros-Gurkin'in faaliyetleri üzerinden incelenmiş, birbirinin içine girmiş sanatçı özellikleri ve sosyo-politik görüşleri birlikte değerlendirilmiştir.

Altay bölgesi misyoner teşkilâtında bogomazların yanında ikon boyayan bir çocuk olarak sanat hayatına başlayan G.İ. Çoros-Gurkin, kısa zamanda tanınmış bir ressam ve nihayetinde Altay Türklerini temsil eden politik bir figüre ve kurucu bir lidere dönüşmüş, milletine ve Altay'a adanmış trajik (kızına yazdığı mektubunda kendi ifadesiyle peri masalı) yaşamı 11 Ekim 1937'de infaz edilerek son bulmuştur. 1917-1920 yılları arasında gelişen sosyo-politik olaylar Gurkin'in sonraki hayatına kaybolması mümkün olmayacak koyu bir gölge gibi düşmüştür. Bu koyu ve karanlık gölge, onun sanat başarısını bir ölçüde arka planda bırakmış, "Sovyet karşıtı", "Japon ajanı", "Türkçü" ve "halk düşmanı" biri olarak damgalanmasına neden olmuştur. Şastina'nın (2015: 377-380) tasnifini dikkate alarak yeni bir tasnif yaparsak Gurkin'in hayatını şu dönemler içinde değerlendirmek mümkündür: **1.** 1878 yılında Altay Misyoner Teşkilâtı'nda ikon boyamayla başlayıp 1895'teki "Kamlanie" tablosunu yaptığı döneme kadar süren yetişme dönemi (1878-1895). **2.** G.İ. Çoros-Gurkin'in sanatçı ve entelektüel özellikleriyle öne çıktığı dönem; "Kamlanie" tablosunu yaptığı 1895 tarihinden 1917'deki Şubat Devrimi'ne kadar olan zaman dilimi (1895-1917) **3.** G.İ. Çoros-Gurkin'in 1917 Şubat Devrimi'nden infaz edildiği 1937 yılına kadar Sosyo-Politik bir figür olarak tanındığı dönem (1917-1937) **4.** G.İ. Gurkin'in 11 Ekim 1937'deki infazından 1956 yılında aklanmasına kadar olan zaman dilimi içindeki toplumsal hafızadan silinme dönemi (1937-1956). **5.** 1956 yılında üzerine atılı suçlardan aklanmasıyla başlayıp (1958'de G.A. Obratsov'un hazırladığı biyografik çalışmasıyla V.İ. Edokov'un 1984 yılında yazdığı "Master iz Anosa" kitabını da içine alan) 1991 yılında SSCB'nin

G.İ. Gurkin (1910)

dağılmasına kadar geçen süre içinde toplumsal hafızanın Gurkin'i hatırlayış dönemi (1956-1991). 6. Kurucu bir lider olarak toplumsal hafızada tam anlamıyla yer alarak millî kimlik inşasında bölgesel ve mitolojik bir figür olarak G.İ. Çoros-Gurkin dönemi (1991-devam ediyor). Bütün bu dönemlere bağlı dönüşümler neticesinde hikâyesinin sonundaki Gurkin, hikâyesinin başlangıcındaki ikon boyacısı çocuktan oldukça farklıdır. Bu farklılaşmayı (ya da dönüşümü) en iyi yansıtan ifade V.İ. Edokov'un "*Vozvraşçenie Mastera*" (Ustanın Dönüşü, 1994) adlı kitabının ismidir. Usta, hayattayken olduğundan daha etkili bir şekilde geri dönmüştür. Tanrı'ya dönüşmüş bir insan gibi anavatanının bütün değerleriyle özdeşleştirilmiş, bu değerlerle sarılıp sarmalanmış mitolojik bir geri dönüştür bu.

Ressam, Etnograf, Folklorist ve Şair Olarak Grigoriy İvanoviç Çoros-Gurkin

G.İ. Çoros Gurkin, 12 Ocak 1870'te Ulalu'da (şimdiki Gorno-Altaysk) saraçlık yapan bir ailenin çocuğu olarak doğmuştur. Gorki adındaki Büyükbabası Baçat köyünden Ulalu'daki misyoner kampına taşınan ve vaftiz olan ilk kişidir. Sanatçı daha sonra büyükbabasının adını kendine soyadı (Gurkin) olarak almıştır. Gurkin, sekiz yaşından itibaren bölge misyoner teşkilâtı (Altay Manevî Misyonu) tarafından 1838'de açılan okulda ikon boyama dersleri alır ve aynı zamanda basılı materyallerdeki resimleri büyük bir tutkuyla kopya etmekle meşgul olur (1878-1883). M.V. Çevalkov'un da Altay misyoner teşkilâtında yetiştiği dikkate alındığında ilk Altay entelijansiyanın bu misyonda yetiştiğini söylemek mümkündür (Mihaylov 2014: 2). Bu okuldan mezun olduktan sonra (on üç yaşından itibaren) 1883 yılından 1890 yılına kadar sekiz ruble maaş karşılığında Paspaul köyünde öğretmenlik yapmış, 1890'lı yılların ilk yarısında Biysk'te Sodonov'un ikon boyama atölyesinde çalışmıştır (1890-1894). Gurkin'in ikon boyama yoluyla bazı resim tekniklerini öğrendiği ve bu tekniklerin sanat hayatının sonraki gelişimini de etkilediğini söylemek mümkündür. 1894 yılında Agafanovna Luzina ile evlenir ve 1895'te meşhur tablosu "Kamlanie" yi yapar. Resmin altına imza olarak ise "G. Gurkin. Kendi kendini yetiştirmiş bir Altay sakini." notunu yazar.

Kamlanie (Kurban Gecesi, 1895)

Gurkin'in yirmi beş yaşındayken 1895'te çizdiği resim, erken dönem sanat yaratıcılığının ilk kayda değer örneklerinden biridir. Gurkin'in sanatında dönüm noktası niteliği taşıyan eserlerinden biri olup, Gorno-Altay Yerel Kültür Müzesi koleksiyonları arasında muhafaza edilmektedir. Resim, yerel ikon ressamı için geleneksel olan yeşil ve kahverengi renkleri ağırlıklıdır. Yoğun sır kullanımıyla ince bir boya tabakası ile boyanmış olup, konusu Şamanik bir kurban ritüelidir. Resimde sıcak bir yaz gecesinde, bir dere yakınındaki yoğun bir ormanın kenarında, bir grup Altaylının eski bir kurban törenine katılmak için toplanmaları tasvir edilir. Parlak bir ateş, çevresinde oturan insanları aydınlatır. Kurbanlık atın eti büyük bir kazanda pişmektedir ve kurbanlık atın derisi (Tayılga) özel bir yere asılmış olarak resmedilir. Ateşin ışıltısında rengârenk kurdelelerle parıldayan ve büyük bir tef sallayan kam (Altay Şamanı) ritüel bir

dansla dönüş hâlinindedir. Katılımcılar, şamanın eylemlerini sakin, iyi huylu, sıcak geceden, parlak ateşten ve yaklaşan ikramdan mutlu bir şekilde izlemektedir. Sanat eleştirmeni V.İ. Edokov'a göre, sunulan sahnenin abartılı doğası ve en önemlisi vurgulanan romantizm, ressamın kurban ritüelini fiilen gözlemleme fırsatına henüz sahip olmadığını en iyi kanıtıdır. Bununla birlikte Gurkin, temsilcileri Şamanik ritüelleri ortadan kaldırmak için büyük çaba harcayan ve şamanları insanların ruhları için mücadelede ana rakipleri olarak gören misyoner bir ortamda doğup büyümüş ve resmin yapıldığı yaşına kadar kamların Altay halkının yaşamında büyük rol oynadığı Altay'ın derin bölgelerine henüz gitmemişti. Bu tablo için eleştirmenler: "Kendiliğindenlik, doğanın hüznünlü durumunu aktarmadaki samimiyet, asıl mesele, resmin ressamının karmaşık aydınlatmanın tasvirinin neden olduğu renksel zorlukların üstesinden gelme cesaretidir." yorumunu yapmışlardır (Edokov 1984).

Gurkin'in hayatındaki en önemli dönüm noktası 1896'da bölgeye gelen ve o zamanlar St. Petersburg koro öğrencisi olan A.V. Anohin'le tanışmasıdır. Ondaki resim yeteneğini fark eden Anohin, Gurkin'i büyük şehirde eğitim almaya ikna eder. Böylelikle geleceğin önemli bir peyzaj

ustası olacak olan Gurkin, 1897 yılında St. Petersburg'a gitse de yeterli sanat eğitimi ve bilgisine sahip olmadığından Sanat Akademisi'ne kabul edilmez. Ancak ünlü sanatçı İ.İ. Şişkin'in "Akademi'ye neden ihtiyacın var?.. İşte bir atölye, bir şövale, bir boya, bir tuval, gel benimle resim yap" teklifini kabul ederek onun atölyesinde çalışmaya başlar (1897-1898). 1898 yılında Şişkin'in ölümüyle birlikte ailesinin teklifi üzerine Şişkin'in yarım kalmış sekiz yüzden fazla eskizini tamamlar. Daha sonra gönüllü olarak kabul edildiği İmparatorluk Sanat Akademisi'nin peyzaj atölyesinde çalışır (1899-1905). Yazları ise Altay'ın Çamal bölgesindeki Anos köyünde kendisine bir atölye kurarak bölgenin doğa manzaralarını resmeder. Altay coğrafyası ve kültürü hayatının merkezinde yer alır; anavatanı Altay, evi ise Anos'taki bu atölye olmuştur. Önemli eserlerinin büyük bir kısmını bu köyde yapmıştır. SSCB dağıldıktan sonra bu köyde Gurkin adına bir müze açılmış ve Anos köyü bir sanat ve kültür merkezi hâline getirilmiştir.

Başkentte geçirdiği 1899-1906 yılları, Gurkin'in sanatsal gelişimi ve kişiliğinin oluşumu açısından istisnai bir öneme sahiptir. Gurkin'in ilk ve belki de tek sanat öğretmeni olan büyük Rus manzara ressamı İ.İ. Şişkin, Sanat Akademisi profesörleri olan A.A. Kiselev ve D.J. Savinskiy ile G.N. Potanin, N.A. Yadrintsev ve A.A. Adrianov gibi Rus demokratik kültürünün önemli figürleriyle tanışarak onlarla iletişim kurması sadece manevi dünyasını zenginleştirmekle, çeşitli bilim ve sanat alanlarında bilgisini artırmakla kalmamış, aynı zamanda onu, inançları için mücadeleyi doğrudan deneyimleyen eski kuşağın özel Rus demokratik entelijansiyasında hâlâ canlı olan sosyal ve tarihsel spekülasyonların atmosferiyle tanıştırmıştır. Tanıştığı ve iletişime geçtiği bu insanlar, Gurkin'in dünya görüşünün ahlaki temellerini oluşturmuş ve sanatının ana tarihsel amacını -Altay halkının ulusal bilincinin bir temsilcisi olmak- gerçekleştirmesine yol açmıştır (Edokov 1994b: 5).

Eserlerinin sayısının 5.000'den fazla olduğu tahmin edilen G.İ. Çoros-Gurkin'in sanat yaratıcılığının özünde Altay'ın doğasıyla maddi ve manevi kültür unsurları vardır. Sanatçı bir peyzaj ressamı olarak kabul edildiği kadar etnograf ve folkloristtir de aynı zamanda. Gurkin, eserlerini yapabilmek için Altay içinde defalarca geziye çıkmıştır. Altay bölgesinde yaptığı yıllık gezilerin her seferinde resimsel malzemenin yanı sıra çok sayıda destansı masal, halk şarkısı, masal, efsane, dekoratif ve uygulamalı sanat örnekleri toplamış, tüm bunları sadece bir Altay vatanseveri ya da antik çağ âşığı biri olmaktan öte sanatının ulusal köklerini bulmaya çalışan keskin bir gözle derinlemesine incelemiştir (Edokov 1994b: 7). Bu gezilerden birini 1901 yılında Ulagan Nehri Vadisi boyunca yapmıştır. Kızı Angelina'nın doğduğu bu yıl bir rehberle gözlem gezisine çıkmış, fakat bu gezi ona pahalıya mal olmuştur: Dört atından biri kayadan yuvarlanarak uçuruma düşmüş, kendisi ve rehberi güçlüğüyle hayatta kalmayı başaramışlarsa da düşen atla birlikte, Gurkin'in boyaları, kutuları ve resim levhalarıyla birlikte tüm yaz boyunca yaptığı çalışmalar da kaybolmuştur. Bu olaydan bir yıl sonra Gurkin, ailesini Ulalu'dan Anos'a taşıyarak burada kendisine bir ev ve atölye yapmaya başlar. Bu yapım işi zamanının çoğunu almakla birlikte ağaçlar, yosunlu taşlar ve eskizler çizer. 1903 yılından itibaren Petersburg ve Moskova'da katıldığı sergiler yoluyla da adını duyurmaya başlar. Niva başta olmak üzere dönemin ünlü sanat dergilerinde hakkında tanıtım yazıları çıkar.

İlk kişisel sergisini 1907 yılının aralık ayında Tomsk'ta açtıktan sonra sırasıyla Tomsk (1907, 1910, 1915), Krasnoyarsk (1910), İrkutsk (1910), Barnaul (1911) ve Biysk'te (1913) açtığı kişisel sergilerle Sibiry'a'nın ilk yerli ressamı olarak tanınır. Ressamın meşhur "Han Altay" tablosunun ilk versiyonu Tomsk'ta açtığı ilk kişisel sergisinde sergilenir. Bu sergide sanatçının 300'den fazla resim, eskiz ve çizimleri sergilenmiştir. Sergi için Gurkin'in tasarımını içeren bir katalog hazırlanır ve ilk sayfada şöyle yazılıdır: "Altaylı Gurkin'in ilk resim sergisi". Basın, sergiye "Altay'ın Doğası ve Yaşamı" adını verir. Tomsk'ta açtığı bu ilk sergisi 6 Ocak 1908 tarihine kadar iki hafta boyunca açık kalır ve 3.000'den fazla kişinin ziyaret ettiği söylenir. Gurkin için kişisel sergilerini açtığı şehirler içerisinde Tomsk'un ayrı bir yeri olduğu kadar kendisinin de Tomsk'un sanat hayatına kattığı değer çok önemli ve paha biçilmezdir. 1907-1908 başında açık kalan sergisinde sergilenen Tomsk sakinlerinin gördüğü "Han Altay" tablosu onlar için gerçek bir şok olmuştur. Tomsk, yıllar sonra

Gurkin'e vefasını gösterir; şehirde 2019 yılının ocak ayının sonunda sanatçının doğumunun 150. yıldönümüne adanmış bir sergi açılır.

20. yüzyılın hemen başında açtığı sergilerle tanınan Gurkin için Rusya'nın en popüler dergisi Niva şunları yazmıştır: "Böyle bir sergi o kadar olağanüstü bir olaydı ki, Tomsk'ta var olduğu haftaya "Gurkin Haftası" adı verildi. Sanatçı, izleyicilere benzeri görülmemiş ölçekte bir sergi sundu; yağlıboya, kara kalem ve suluboya çalışmalarından oluşan 300 eser." L. Bazanova'ya göre sergi, "Sanat hayranları arasında bir beklenti ve canlı sohbet nesnesine dönüştü... Sergi açıldığında, Tomsk sakinleri, nadiren düşen derin estetik hazzı deneyimlemek için hep birlikte oraya koştu." Gurkin'in yeteneği Tomsk sakinlerini anında ve sonsuza kadar büyüledi. Serginin sonuçları etkileyiciydi. O andan itibaren Gurkin'in çalışmaları, Tomsk sakinleri için gerçek resimle eşanlamlı hâle geldi; yalnızca sanatçının gözünden görüleni yakalamakla kalmadı, aynı zamanda ruhundan geçeni de yansıtıyordu ve birkaç kuşak Tomsk sakini onun yeteneğinin hayranı oldu. Tomsk sakinleri, yüzlerce eserinin sergilendiği sergilerdeki eserlerin neredeyse tamamını satın almış ve sanatçıya en sevdiği tabloları tekrarlaması için sipariş vermişlerdir. Bununla birlikte Gurkin, Tomsk'ta açtığı dört sergiyle kent kültürünün gelişmesine büyük katkı sağlamış, çok sayıda kent sakininin sanatsal faaliyetlere katılımına ve şehirdeki sanat hamilerinin sayılarının artmasına da vesile olduğu gibi, Sibirya manzarasının estetiğini Rus sanatına sokan ilk ressam da olmuştur.

Han Altay (1907, 1936)

HAN ALTAY (1907)

HAN ALTAY (1936)

Sanatçının en iyi tablolarından biridir. Tomsk müzesinde muhafaza edilmektedir. Tablo üzerlerinde bulutların bulunduğu kayalık Altay dağları, kartal ve çam ağaçlarıyla tamamlanmış sanatsal bir kompozisyonudur. Tabloda Gurkin, Altay coğrafyasını bu coğrafyanın sembolü olan dağları ön plana çıkararak renkler ve formlar bakımından görkemli bir şekilde tasvir etmiştir. Resim hakkında değerlendirme yapan Potanin: "Bir Altaylı için dağlar yalnızca tabiat unsurları değil, yaşayan bir ruhtur, tapınaktır," der. "Sonunda Sibirya'nın bu doğanın gücünü ve gücünü aktarabilen kendi sanatçısı var," diyerek de Gurkin'in Sibirya için önemini vurgular. Gurkin, 1936'da resmin ikinci bir versiyonunu yapmıştır. Tablonun ilkindeki renk çeşitliliği ikinci versiyonda mevcut değildir. Bir kısım Altay aydını tablonun iki versiyonu arasındaki farklılıkları Altay'ın yaşadığı siyasî değişikliklerin Gurkin'in sanatçı dünyasında yarattığı etkilere bağlar*. Bu düşünceye göre resmin 1907'de (devrimden önce) çizilen ilk versiyonunda karların erimeye başladığı, tabiatın bahara hazırlandığı bir dönemdeki Altay tabiatını yansıtır; bütün heybetiyle gökyüzüne yükselen taygaların zirveleri beyaz bulutlarla kaplıdır. Gurkin'in resimlerinde dağ, destan kahramanının tulgasını temsil eder. Bu dağlara ihtişamını veren ise hiç şüphesiz kutsal *tayga eezi* (dağ iyesi)dir. Bir kayanın üzerine konan *mürküt* (kartal) Altay'ın manevi koruyucusunu ve özgürlüğünü temsil etmektedir. Resmin (bakana göre) sol tarafında yer alan oldukça canlı ve yeşil çizilmiş büyük

* İki tablo arasındaki farkları Altay bölgesinin yaşadığı siyasî değişimlerin Gurkin'de yarattığı etkilere bağlı olarak değerlendiren düşünceleri 1995 yılında Altay bölgesine yaptığım gezide E. Babraşev'den dinledim. Babraşev de bunları kendisine Gurkin hakkında "Master iz Anosa" (1984) kitabını yazmış olan Edokov'un anlattığını söyledi. Konuyla ilgili yazdığım bir makalede (1997) o dönem için kendisi açısından "sakıncalı" olacağını düşündüğümünden Babraşev'in ismini yazmayı uygun bulmamıştım. Ama artık Gurkin adı üzerindeki korkuların ortadan kalktığına inanıyorum.

karagay (çam) ağacı da Altay'ın gerçek sahipleri olan Altay Türklerini, onun hemen yanındaki üç küçük fidan ise Altay'ın gençlerini ve geleceğini temsil eder. Resmin 1936'da (devrimden sonra) çizilen ikinci şeklinde ise tabiat oldukça bulanık ve pusludur. Dağlar eski ihtişamını kaybetmiş, bulutlar kararmıştır. Hepsinden önemlisi Altay'ın manevi koruyucusu ve hürriyetini temsil eden kartal artık yoktur. Altay'ın gençliği ve geleceğinin sembolü olan üç küçük fidan da kaybolmuştur. Altay'ın sahipleri olan Altay Türklerini temsil eden büyük çam ağacı da eski güzelliğini ve canlılığını kaybetmiş, toprakta bir emanet gibi durmaktadır. Ve yanına bir yenisi daha eklenmiştir; Ruslar bu güzel toprakların ortağı olmuşlardır. Tablonun bu ikinci versiyonuyla Gurkin, Sovyet totalitarizmini resim yoluyla sorgulayıp eleştirir.

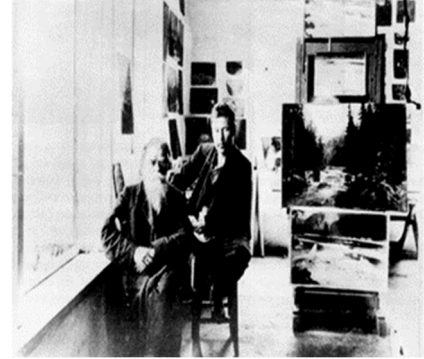
Gurkin'in "Han Altay" tablosunun ilk versiyonunu yaptığı 1907 yılı aynı zamanda ressamın ilk edebî eserinin de yayımlandığı yıldır. Mensur bir şiir olan "Altay" (Yabancı Bir Ülkede Bir Altaylının Ağıdı) yayımlanır. Daha sonra 1911 yılında "Altaylılar" ve "Katun", 1912'de "Katun Irmağında Bayram" adlı şiirleri de yayımlanmıştır. Bu şiirlerinde Gurkin, vatanı Altay'a duyduğu sevgiyi "canım Altayım", "sevgili Altayım", "en sevdiğim şanlı Altayım" gibi sözleri sıklıkla tekrarlayarak duygulu bir şekilde ifade eder. Dönemine göre farklı sayılabilecek mensur tarzda kaleme aldığı bu lirik şiirlerde Altay, okuyucuda bir coğrafya parçasından ziyade canlı bir varlık olduğu hissini uyandırır. Ve bir şair-ressam olarak Gurkin, Altay'a şöyle seslenir: "*Seni tanımlamak için hangi renkleri kullanmalıyım, benim görkemli Altay'ım? Ve seni hangi çizgilerle çizmeliyim?*" *Ve sonra başarılı (sana yakışır) bir şekilde "Seni yüce yeşil bir sedir ağacına benzeteceğim. Burada dallarını kaya yarıklarında başarıyla yücelterek köklerine sıkıca tutunmuş, soğuşun kenarına kadar koşmuş tam bir genişlik ve özgürlük! Uçsuz bucaksız, ebedî karların yakınında, sislerin tek başına yürüdüğü yerde, orada rüzgârda özgürce sallanmayı, coşkulu rüzgârla sohbet etmeyi seviyorsun. İşte sen böylesin, benim gözde Altay'ım".* Gurkin, aynı zamanda Rusça olarak kaleme aldığı bu mensur şiirlerinde Han-Altay'ın "el değmemiş, hırçın ve yabani" doğasını da vurgular: "*Tüm hayvanlar ve kuşlar ... dağlarında barınır, asil geyik sürüleri vadiden kayalıklara doğru koşar ve lamalar boz ayılarla birlikte özgürce otlar. Her yerde barış ve özgürlük hüküm sürer*". Ve böylece tüm bu hayali tablo şair-ressamın hafızasında, daha doğrusu anavatanında olan kahramanın hayalinde yeniden inşa edilir (Kindikova 1994: 19-20). Bu mensur ve lirik şiirlerinde Gurkin, resimlerini dilin imkânlarıyla tamamlamak ya da tanımlamak istiyor gibidir. Şiirlerinin mi resimlerinin içinden yoksa resimlerinin mi şiirlerinden içinden çıktığı anlaşılmaz. Tabloları resmin epiği ya da Altay epiğinin resmi mahiyetindedir.

G.İ. Çoros-Gurkin, resim ve şiir tutkusunu 15-29 Mart 1915 tarihinde Tomsk'ta açtığı üçüncü sergisinde tekrar bir araya getirir. Sergi kataloğunun başlangıcında "Altay ve Katun" adlı lirik şiirine yer verir. 23 Ekim 1913'te Biysk'te çıkan "Altay" gazetesinde "Altay Şamanlarının Gücü (Yakın Geçmişten)" başlıklı etnografik-folklorik notları, 1916'da ise Sartakpay hakkındaki masallar yayımlanır. Gurkin'in edebî yönü yalnız bunlarla sınırlı değildir. Edokov, onun mektuplarının da edebî gücüne ve tarihî önemine işaret eder: "Elbette, her türlü mektup edebi bir fenomen olarak değerlendirilemez, ancak Gurkin'in mektupları, sanatsal açıdan yetenekli, içerik olarak zengin ve toplumsal açıdan önemli oldukları için, millî tarih boyunca en karmaşık dönemleri derinlemesine ve canlı bir şekilde aydınlatan otantik belgeler olarak şüphesiz değerleri daha da açığa çıkacaktır" (Edokov 1994b: 7). Bütün bunlar dikkate alındığında ne olursa olsun Gurkin'in her türlü sanat ve sosyo-politik faaliyetlerinin özünde Altay'a ve Altay Türklerine duyduğu sevgi vardır. İlk kişisel sergisinin adının da "Altay'ın Doğası ve Yaşamı" olarak verildiği dikkate alındığında sanatçının hayatının merkezinde hatta özünde anavatanı Altay'ın bulunduğu daha iyi anlaşılır. "Sibirskaya Jizn Gazetesi" 1915 yılında 60 numaralı sayısında Gurkin'in Altay sevgisini şöyle özetler: "Gurkin ve Altay birbirinden ayrılmaz. Hiç kimse Altay'a onun "Han Altay" tablosundaki kadar değer vermedi. Bu sadece bir manzara değil, sanatçının çok sevdiği vatanına karşı duyduğu aşkın tuvaldeki yansımasıdır." Gurkin'in Altay'ın doğasını ön plana çıkardığı önemli tabloları şunlardır: "Anos Çam Ormanı" (1903), "İlkbaharda Katun" (1906), "Gelincikler" (1906), "Dağ Ruhları Gölü" (1910), "Karakol Gölü" (1910), "Katun'un Tacı" (1910), "Buz kayması" (1911) ve "Beluha'nın Görünümü" (1926).

N.O. Tadişeva, haklı olarak Gurkin'in yalnızca peyzaj ressamı olarak tanınmasına itiraz eder: Grigoriy İvanoviç Çoros-Gurkin, yalnızca Altay manzaralarını değil, resimleri yoluyla net ve kararlı bir şekilde Altay yaşamının insan figürlerini ve nesnelere de kayda geçirmiştir. Yaratıcılığı aracılığıyla ulusal tiplerin ve kostümlerin karakteristik özelliklerini aktarırken, halk zanaatkarları tarafından ustalıklı yapılmış ürünleri de ayrıntılı bir şekilde vurgulamıştır. Sanatçının bireysel yaratıcı tarzı, ustalığı ve aynı zamanda etnografik ve ulusal motiflerin yeniden üretilmesindeki bilimsel doğruluk eserlerinin hem sanatsal hem de bilimsel-araştırmacı değerini belirlemede önemli bir unsurdur" (Şastina 2020: 43). Gurkin hakkında çalışmalar yapan bilim insanlarının hemen tamamının yazılarında yer alan satır aralarındaki itirazları onun yalnız bir ressam olarak anılmasına yöneliktir. Hepsinin ortak görüşü Gurkin'in ressam olduğu kadar bilimsel bir araştırmacı ve etnograf hatta şair olduğu yönündedir. G.İ Çoros-Gurkin, on yıldan biraz fazla bir zaman diliminde altı kişisel sergi açmayı başarmıştır. Bu sergilerde sergilenen ve sonradan yaptığı birçok resminde Gurkin, bir manzara ressamı olmaktan çok öte özellikler taşır. Altay'da yaptığı uzun ve sayısız geziler neticesinde etnografik çizimler, süslemeler, halk destanlarının illüstrasyonları ve arkeolojik antik kentlerin eskizlerini yapmıştır. Aynı yıllarda Gurkin, bir şair ve yazar olarak da tanınmaya başlar. Dikkat çekici bir şekilde eser indekslerine şiirsel yorumlar içeren poster ve sergi katalogları tasarlar. Dolayısıyla Gurkin'in Altay etnografyasına ve folkloruna katkısı paha biçilmezdir. Sanatçının tablo çizim ve eskizlerinde Altay Şamanizmine çok fazla yer verdiği görülür. "Altay Cumhuriyeti A.V. Anohin Müzesi'nde yer alan Çoros-Gurkin'in bıraktığı zengin sanat mirası içinde Şamanik grafikler oldukça çoktur. Çoros-Gurkin'in kendisi tarafından kaydedilen daha önce bilinmeyen, Şamanlıkla ilgili gizemli metinler de burada keşfedilmiştir. Bunlar, müzede *Altay, Erlik ve Kamlar* adındaki bir klasörde toplanmıştır. Bunun içinde *Erlik'e Şaman törenleri, Gizemli Resimler, Erlik'in Görünüşü, Erlik'e Ayin* gibi dosyalar yer alır (Erkinova, R.M. 2008: 118, Toraman 2022: 682).

Sibirya Bölgeselciliği / Bölgeselcileri ve Sosyo-Politik Bir Figür Olarak Grigoriy İvanoviç Çoros-Gurkin

Rusya tarihinin en derin toplumsal, politik ve ekonomik krizlerinden birinin yaşandığı dönemde, özellikle Şubat Devrimi bu krizlerin bütün Rusya'yla birlikte Sibirya'yı da dönüştürme ve yeniden yapılandırmaya yönelik bir fırsat ortaya çıkarmıştır. G.İ. Gurkin'in sosyo-politik bir figür olarak ortaya çıkması ve siyasî bir figür olarak portresinin belirginleşmeye başlaması da bu dönemde olmuştur. Onun sosyo-politik görüşlerinin oluşup şekillenmesinde G.N. Potanin başta olmak üzere "Sibirya Bölgeselciliği" anlayışını benimsemiş Rus bilim adamı, aydın ve sanatçıların önemli bir yeri oluşturur. Sibirya'nın yerel aydınları Potanin'in ışığı altında toplanırlar. Etnograf Grigoriy Nikolayeviç Potanin (1835–1920) Sibirya bölgeselciliğinin başta gelen ideoloğudur. Petersburg'daki üniversite yıllarından itibaren Sibirya sorununa ilgi duymaya başlar. Öğrenci ayaklanmalarına katıldığı için 1861 yılında tutuklanır ve Sibirya'ya sürgüne gönderilir. 1864 yılında Tomsk'a yerleşir. Sibirya Ayrılıkçıları davasında yargılanıp tekrar tutuklanır ve 1871 yılına kadar hapisanede kalır. 1874 yılında sürgün cezası kaldırılır ve bu tarihten itibaren kendisini tamamen bilimsel çalışmalara adar. Sibirya'nın sosyo-kültürel yaşamının gelişmesi için çaba sarfeder. 20. yüzyılın başlarında Sibirya'nın popüler bir simgesi hâline gelir. Ekim 1917'de ilk önce Sibirya bölgesel kongresinde yürütme komitesi başkanlığına, ardından Sibirya bölgecilerinin ilk hükümeti olan Geçici Sibirya Bölge Konseyi'nin başkanlığına seçilir. Ocak 1918'de Potanin, konsey üyelerinin "Bolşevizme yöneldiğini" öne sürerek Geçici Sibirya Bölge Konseyi başkanlığından istifa eder. İç savaş sırasında Potanin, aktif olarak Bolşeviklere karşı mücadele çağrısında bulunur. 30 Haziran 1920'de Tomsk Üniversitesi kliniğinde ölür.

G.İ. Gurkin ve G.N. Potanin (1910)

Gurkin'in sosyo-politik görüşlerinin şekillenmesinde Potanin'in Sibiryaya hakkındaki düşüncelerinin etkisi çok fazladır. Potanin, 29 Haziran 1940 tarihinde "Sibirskaya Jizn" gazetesinin 142 numaralı sayısında Altay'ın Çemal bölgesine yaptığı bir gezinin notları arasında şunları yazmıştır: "... Bu Altay milletini ne bekliyor? Ya iç ve dış düşmanların darbeleri altında kalacak ya da bölgeye getirilen yüksek kültürüne hâkim olup, onu kendi milletinin çıkarları için kullanmayı başaracak, sonrasında da bu kazanımlarını yeni bir ruhla canlandırarak yıkımdan kurtulacak ve Güney Sibiryaya'nın tüm Türk halklarının yeniden canlanmasının başını çekecektir." (Potanin 1910, Ekeyev 2020: 8). Güney Sibiryaya ve Moğolistan'a yaptığı yolculuklarında Potanin sadece yerli halkın sorunlarını görmekle kalmamış, elinden geldiğince sorunlarının çözümünde onlara yardımcı olmaya çalışmıştır. Yerli Altay halkına karşı sosyal adaletsizliklere karşı duyarlı olduğundan 1904 olayları bağlamında tutuklanan Çet Çelpanov'un savunmasına müdahil olmuş ve aktif olarak onun şahsında Burhanistlerin yanında yer almıştır (Kravçenko 2011: 45). Potanin'in Gurkin ve etkileşimde olduğu diğer yerel bölgeselciler üzerindeki etkisini göstermesi bakımından Moğol-Buryat Birliği'nin öncüsü E. Rinçino'nun kendisine 1910 yılında yazdığı mektuptaki şu ifadelerin yeterli olacağı kanaatindeyim:

"Bizi, Moğol-Buryat-Tangutları eziyorlar, toprağı gübrelemek için bizi yağa dönüştürmek istiyorlar, bu da sözde Rus veya Çin menfaatleri adına yapılıyor. Hükümet, tüm kültürel girişimlerimizi doğrudan, âdeta boğarcasına bastırıyor ve Buryatların eğitimi için parmağını bile oynatmıyor... Günümüz Buryat entelektüellerinin payına zor, ancak tarihi ve ilginç bir rol düştü: Kendi halkının tarihinde yeni yollar açmalı, bu yolları işaretlemelidir; onların himayesi ve liderliği altında halk, bilinen ve bilinmeyen geleceğe doğru yürüyor, bu gelecekte zaman zaman aydınlık ve sevinçli ışıklar, zaman zaman da kötü fırtına bulutları görünüyor." (1910).

Rinçino, bütün Sibiryaya aydınlarının pusulası olarak niteleyebileceğimiz Potanin'in 80. yaş günü (1915) dolayısıyla yaptığı konuşmada ise onu; "fikirsel babamız, tüm Sibiryaya bölgesel zekasının ulusal ayırım gözetmeksizin dedesi" olarak nitelendirmiştir (Şilovskiy 2020: 125). Gurkin'in de Potanin ve bütün Sibiryaya bölgeselcileriyle ilgili olarak görüş ve düşüncelerinin hatta duygusal bağının Rinçino'nunkilerle aynı olduğunu düşünmemek için bir sebebimiz olduğunu sanmıyorum. Yalnız Rinçino ve Gurkin için değil, bütün yerel Sibiryaya aydınları için Potanin, sadece sevilen bir dost, saygı duyulan bir bilim insanı değil, fikirleriyle Sibiryaya gibi geniş bir coğrafyada farklı etnik grupların aydınlarını etkilemeyi başarmış bir teorisyen ve entelektüeldir.

Gurkin'in ilk sanat eğitimini Altay Manevî Misyonundaki ikon boyama dersleriyle almış olması ve ressam olarak gelişiminin temellerini bu okulda aldığını söylemek mümkün olduğu kadar, sosyo-politik fikirlerinin gelişiminde de Potanin ve Sibiryaya bölgeselcileriyle kurduğu dostluk ilişkisinin bulunduğunu söylemek de mümkündür. Potanin'in fikirlerinden etkilenen bir diğer isim onun çevresinde bulunan etnograf V.İ. Anuçin olmuştur. Anuçin, Altay ulusal canlanmasının liderlerine, bölgelerinde daha fazla siyasî yapılanma için çok cazip bir plan sunar. Ana fikrinin özünde Uranhay (modern Tıva), Hakasya, Dağlık Şorya, Dağlık Altay, Moğolistan Altay'ı hatta Çin Cungarya'sını içeren eski Oyrot Hanlığı'nı aynı sınırlar içinde yeniden canlandırmak vardır. Bu bölgelerde yaşayan halkların ortak etnik kökleri ve ortak bir tarihi kaderi vardı ve bu nedenle Anuçin'e göre, kurulacak Orta Asya Cumhuriyeti'nde birleşebilir ve daha sonra ulusal özerklik kazanmış bir bölge olarak Rusya'nın bir parçası olabilirlerdi (Mihaylov 2014: 3). G.N. Potanin, V.İ. Anuçin, N.M. Yadrıntsev, A.V. Anohin ve G.A. Vyatkin gibi isimlerle ile teorik bir zemine oturmuş olan Sibiryaya Bölgeselciliği anlayışı Gurkin ve Altay enteliyajası aracılığıyla önce Altay Dağ Duması sonra da Karakorum

G.İ. Gurkin ve A.V. Anohin (Anos, 1909)

Hükümeti ile bütün Sibiryada bağımsız bir Türk devleti kurma fikrine evrilmiştir. Bu evrilmenin temelinde Gurkin'in bu isimlerin birçoğuyla kurduğu dostluk ilişkisinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Rusya'nın içinde bulunduğu durum özgürleşme ve özyönetim oluşturma çabası içinde olanlara yeni manevra imkânları sağlamış ve Sibiryada bölgeselciliğinin içine eklenen Altay milliyetçiliği eklenildiği yerden çıkmıştır.

G.İ. Çoros-Gurkin'in sosyo-politik görüşlerinin Sibiryada bölgecilerinin öğretisi altında şekillenmesini Samikova şöyle değerlendirir: "Sibiryada bölgeciliği, başlangıçta 1860'ların başında Petersburg'da Sibiryalı öğrencilerin yerel halk grubu arasında Sibiryada ayrılıkçılığı sloganları altında ortaya çıkmıştır. Ayrılıkçı talepler, Sibiryada'nın kolonyal durumunun tanınmasını ve bölgenin geliştirilmesi için tedbirlerin belirlenmesini içeriyordu. Potanin'e göre, "Rus devletinin çekim merkezi Sibiryada'ya kaymalı" idi. Onun kabulüne göre, tüm separatizm, bölgelerin iklimsel ve etnik özelliklerinden kaynaklanan kültürel özgünlük talebinde bulunmaktan ibaretti. Bu bağlamda, Sibiryalı bölgeselciler A.P. Şchapov, S.S. Şaşkov, N.M. Yadrintsev ve diğerleri, yerel coğrafyayı dönüştürme ve inceleme üzerine büyük planlar yapıyordu. Sibiryalı bölgeselcilerin programı, Sibiryada'aslında henüz oluşturulması gereken yerel, taşralı entelijansiyaya yönelikti ve birkaç madde içeriyordu. Bölgeselciler, Sibiryada tarihinin yeniden düşünülmesini ve kolonyal statüsünün değiştirilmesini talep ettiler (Sibiryada'nın ayrılması değil, onun Rusya'nın Avrupa eyaletleriyle eşitlenmesi). Bu, göçmen sorununun çözülmesini ve Sibiryada'ya sürgünün kaldırılmasını gerektiriyordu. Ayrıca, yerli halk sorununun da çözülmesi gerekiyordu, bu da Sibiryada'ya yaşayan halkların desteklenmesi ve geliştirilmesi gerektiği anlamına geliyordu. Bölgeselciler, Sibiryada toplumunun gelişiminin ana şartı olarak yerel entelijansiyanın, bölgenin öz farkındalığının taşıyıcı ve ifadecisi olarak oluşumunu görmekteydiler. Bu amaçla, Sibiryada'ya bir üniversitenin açılması öngörülmekteydi. Kendi entelijansiyaları olmadan, Sibiryada yerlilerinin asimilasyona uğrayacağına inanıyorlardı. İlk yerli entelijansiya kuşağı, misyoner okullarının mezunlarından oluşmaktaydı. Bölgeselciler, yerli halkın kendi etnik kökenlerini ve bölgesini incelemeleri için eğitilmiş yerlileri çekmeye çalışıyorlardı; böylece Sibiryada halklarının maddi ve manevi kültürünü koruyup daha erişilebilir kılmayı hedefliyorlardı" (Samikova 2008: 159-160).

G.N. Potanin başta olmak üzere Sibiryada bölgeselcilerinin ana uğrak yerlerinden biri olan Gurkin'in Anos'taki evi Altay hatta Güney Sibiryada bölgesinin kültür merkezi olmuştur. 1852 yılından itibaren bölgeyi ziyaret etmeye başlayan Sibiryada bölgeselciliğinin teorisyeni ve bu özelliği nedeniyle de "Sibiryada'nın Babası" olarak tanınan Potanin, ilk olarak 1908'de, daha sonra 1910 ve 1911'de ve son olarak da 1915'te Gurkin'in Anos'taki evinde kalıp burada zaman geçirmiştir. Potanin için Gurkin'in evi ve Anos, Altay folklorunu ve etnografyasını incelemek için yaratıcı bir laboratuvar olmuştur. 1908'de, "Bu yaz Altaylıların Anos köyündeki evinde, ressam ve dostum Gurkin'in yanında kalacağım. Burada bana Altay masalları toplamamda yardımcı olacak bir ekip var" diye yazmıştı. 1877 yılında Çuy Yolu boyunca seyahat eden Potanin, Ongüday'da konaklar ve yerli halkla (Altay Türkleriyle) ilgili gözlemlerini bir mektubunda şöyle aktarır: "Ongüday'a hâlâ köylü yerli halkın yerleşmesi yasak ve işte bunun sonuçları: Ruslar buraya yerleşeli 25 yıl olduğu hâlde vaftiz edilmiş insanlar hâlâ huş ağacı kabuğundan yapılmış çadırlarda yaşıyor ve çıplak toprakta uyuyorlar. Bir kazandan ve oyulmuş bir kovadan başka eşyaları yok. Ne evleri ne hayvanları ne Rus kıyafetleri ne de Rusçaları var. Vaftiz edilmiş bu insanların Ongüday'a yerleşmelerine izin verilmeli" (Potanin 1989, Kravçenko 2011: 46).

Anos'a gelen yalnızca Potanin değildir; Prof. Dr. B. P. Weinberg, jeolog S.A. Yakovlev, botanikçi V.İ. Vereschagin, müzikolog ve etnograf A.V. Anohin, folklorist N. Ya. Nikiforov ve ressamlar L.P. Bazanova, S.M. Prokhorov ve A.A. Voronina gibi isimler de bu evde kalanlar arasındadır. Gurkin'in bilim, kültür ve sanat merkezi hâline getirdiği Anos'u Potapov, Heidelberg ya da Göttingen'e benzetir. Potanin burada "Saatan" adlı bir şamanın ayinini izlemiş, bir Altay düğününe katılmış ve etnografik veriler toplamıştır (Kravçenko 2011: 47). Şüphesiz Gurkin, Anos'taki evinde

toplana başta Potanın olmak üzere bilim ve sanat insanların yerli halkın sorunlarına karşı duyarlılıklarından ve politik düşüncelerinden etkilenmiş, kendi düşüncelerinin belli bir olgunluğa erişmesinde bu insanlarla yaptığı derinlemesine sohbetlerin büyük etkisi olmuştur. Entelektüel çevresinin Altay'a ve bölgenin sorunlarına samimi ve insanî yaklaşımı Gurkin'i etkilemiş olmalı.

Gurkin'in resmin yanı sıra Altay halk kültürüne, gerçek yaşam kesitleriyle birlikte eski kültür unsurlarını ve efsanelerle birlikte mitolojik öğeleri karakterize etmeye yönelmesinin sebeplerinin temelinde Sibiry'a'nın refahını ve kültürel aydınlanmasını savunan G.N. Potanın gibi bilim adamlarıyla kurduğu dostluk ilişkisi vardır. Gurkin'in Potanın'le birlikte yakın dostluk kurduğu isimler içinde A. V. Anohin ile G.A. Vyatkin'i özellikle vurgulamak gerekir. Gurkin'in tanıştığı ilk entelektüel olan ve başkentte resim eğitimi alması için onu teşvik eden Anohin, yüzlerce Altay halk şarkısını derleyip kayda geçirmiş, Altay halk müziğinden esinlenerek özgün yapıtlar ortaya koymuştur. "Han Altay" ismi çok iyi dost olan Gurkin ile Anohin'in sanatsal yaratıcılıklarının özünü oluşturmuştur. 1921 kışında Barnaul'da Anohin'in eserlerinden oluşan oldukça ilgi gören bir dizi konser düzenlenmiş, bu konserlerde "Han-Altay" süiti, "Han-Erlik" şiiri ve "Talay-Han" oratoryosu seslendirilmiştir.

Gurkin'in dostluk kurduğu, fikirleriyle birbirlerini etkiledikleri isimlerden biri de şair G.A. Vyatkin (1885-1938) olmuştur. Vyatkin, Sibiry'a konusunda ayrılıkçı fikirlere sahip olmasa da Potanın gibi Sibiry'a bölgeselcilerinin fikirlerine yakın durmuş, bu nedenle de Gurkin'le aralarında bir dostluk bağı kurulmuştur. Vyatkin, gelecekte eşi olacak olan Kapitolina Vasilyevna Yurganova ile 1915 yılında, Ulalu'da tanışır. Yurganova, yerel bir tüccarın kızıydı ve babasıyla birlikte Moğolistan ile ticaret yapıyordu. Yurganova, Potanın'in öğrencilerinden biri olarak kabul edilebilir: İkiisi 1910 yılında tanıştılar, Yurganova, Biysk'te liseyi bitirdiğinde "Sibiry'a büyükbabası" (elbette Potanın) onu entomoloji ve etnografiye ilgi duymaya teşvik eder ve onun etkisiyle, gelecekteki Moğolistan olan ilk basılı çalışması olan Ulalu'dan Otgon-Hairhan'a bir yolculuk günlüğü yayınlanır. Dağ manzaralarının etkisi ve bu manzaralar arasında gelişen duygular altında, Vyatkin'in "Altay" adlı lirik serisi şekillenmeye başlar. Altay'ı birkaç kez ziyaret etmiş, Altay'ın doğası ve kültürü üzerine yazılar ve şiirler yayımlamıştır. Bu gezilerden birinde Gurkin'i Anos'taki evinde ziyaret etmiştir. Yıllar sonra kader, Vyatkin ve Gurkin'i Sovyet döneminde bir kez daha bir araya getirir; 1926'da Novosibirsk'te, Gurkin'in sürgünden dönüşünün ardından Sibiryalıları tarafından düzenlenen zafer dolu bir karşılama (sergi) sırasında buluştular. Bu buluşmada sadece anılar canlanmaz; G.N. Potanın'in o meşhur 4. cildi "Denemeler..."in masalsi hikayeleri de canlanır ve Gurkin, Vyatkin tarafından hazırlanan çocuk kitabı "Altay Masalları"nın bir solukta resimler. Vyatkin'in erken dönem şiirlerinde Altay bölgesinin edebî ve sanatsal temaları öne çıkar. "Dağ Geçidi" adlı şiiri yerli bir Sibiry'a halkının (Altay Türklerinin) yok oluşunu işleyen bölgesel bir temayı geliştirir ve şiirdeki "Han Altay" hitabı doğrudan Gurkin'in Han-Altay imgesine dayanır:

*Bir korkmuş hayvanın peşinden giderken,
Şafaktan kan kırmızısına dönen sırtlara bakarım,
Ormanların karanlığına- ve hisseder, inanırım:
Bir zamanlar burada kahramanlar yaşamış.
Şimdi onlar yok. Harap olmuş parçaları gibi
Eski kudretli dağların, büyük dağların-
Onların acınası, güçsüz torunları...
Ama bugün kim onlara kızgınlık gösterebilir?
Yaşamları ne kadar uzaklaştıysa, o kadar zorlaştı:
Aşağılanmış, zelil, esir...
Âh, Han-Altay, ne kadar sevinçli ve acı
Kahramanlarımızı hatırlamak!*

Vyatkin ve Gurkin'in kaderi bir kez de Repressiya yıllarında kesişir. Her ikisi yaklaşık üç ay arayla (Gurkin 11 Ekim 1937'de, Vyatkin ise 8 Ocak 1938'de) Repressiya kurbanı olarak infaz edilirler (Şastina 2020: 46-55).

Gurkin'in sanatının olgunluk zamanları Ekim Devrimi ve İç Savaş yıllarına denk gelir. Yaptığı resimlerle Rusya'da belli bir tanınırlığa ulaşan Gurkin'in hayatında 1917 yılında yeni bir dönem başlar. 1917-1920 yılları arasındaki politik faaliyetleri yalnız sanatını etkilemekle kalmaz, hayatının zor bir sürece girmesine de neden olur. Bu tarihten itibaren politik bir isim olarak da tanınmaya ve çok küçük bir ulusal entelijansiyanın (yerel Altay aydınlarının) temsilciliğini yapmaya başlar. Ressam olarak sanatkârlığının yanında aydın ve politik bir kişilik olması nedeniyle kendini siyasî olayların içinde bulur. Gurkin'in sosyo-politik görüşlerinin oluşup şekillenmesinde ilişkide olduğu iki sosyal grubun etkisi vardır: Birincisi, G.N. Potanın'in başını çektiği Sibirya'da ulusal söylemlerin gelişmesinde etkili olan "Sibirya Bölgeselcileri", ikincisi ise S.S. Safranov, P.S. Habarov, İ.S. Alıgazov ile Argımay ve Mancı Kulcin gibi milliyetçi yerel entelijansiya ve sermaye grubudur. Hatta Gurkin'in bu iki grup arasında bağlantı noktası olduğu da düşünülebilir.

Sibirya'daki yerel halkların özyönetimlerine kavuşma amacı taşıyan idealist Sibirya Bölgeselciliği fikrinin Altay'daki ilk emareleri esasında 1904 yılında ortaya çıkan Burhanizm (Ak Cañ / Ak Süt) hareketinde görülür ve Sibirya Bölgeselciliği fikri Altay bölgesinde kısa zaman içinde etnik Altay milliyetçiliğine dönüşür. Zira, Mihaylov'un vurguladığı gibi, Sibirya Bölgeselcilerinin ideolojik tutumları, yerel kültürü yüceltme ve dünya tarihindeki yerini gösterme arzularına dayanmaktadır². Fakat bütün Sibirya'da yerel aydınların azlığı ve ulusal kadronun yetersizliği gibi nedenlerle Sibirya Bölgeselciliği ideolojisinin sözcülüğünü yapmak G.N. Potanın ve V.İ. Anuçin gibi etnograflara düşmüştür. Anuçin, güney Sibirya halklarını içine alacak Büyük Asya Cumhuriyeti'nin kurulması çağrısında bulunmuştur (Mihaylov 2013: 39-40). 19. yüzyılın ikinci yarısında bazı entelektüeller arasında bireysel veya küçük grupların oluşturduğu toplulukların ortak düşüncesi olarak şekillenen Sibirya Bölgeselciliği fikri, 20. yüzyılın başlarında Sibirya'nın içinde barındırdığı etnisitelerin özyönetim fikirlerinin gelişmesinde postulat hâline gelmiştir. Dolayısıyla bütün Rusya'da olduğu gibi Altay Türkleri arasında da milliyetçiliğin siyasî bir hareket olarak kurumsallaşıp şekillenmesi bütün Rusya'da ulusal hareketlerin yükselişini tetikleyen 1917'deki Şubat Devrimi'nden sonra gerçekleşmiştir. Bir bütün olarak Sibirya'nın ve Sibirya'yı oluşturan daha küçük etnisitelerin gerçeklikleri ve öznitelikleri Sibirya Bölgeselcilerinin (dolayısıyla Gurkin'in) idealleriyle uyuşmaz. İsimleri bir çırpıda sayılacak yerel aydın topluluğu ve küçük bir sermaye grubunun iyi niyetli ve samimi olduklarından kimsenin şüphe etmeyeceği, yerel halklara duydukları sevginin tartışılmayacağı etnografların akıl hocalığıyla hedeflerine ulaşmaları bugünden bakınca mümkün gözükmemektedir. Bu etnograflar bölgenin kendilerine sunduğu antik doğallığın cazibesine kapılmış gibidirler. Aynı zamanda yerel halklara duydukları acıma ve merhamet hissi de duygu dünyalarını bir sis örtüsüyle kapsamış durumdadır. Sibirya bölgeselcileri ve yerel aydınların çabaları basit bir soruyu ortaya atmaktadır: Sibirya'nın yerel halkları kendi özyönetimlerini oluşturabilmeleri için yeterli potansiyele sahipler midir? Makalenin ilerleyen kısımlarında üzerinde durulacağı üzere Potanın'in Altay'ın Çemal bölgesini Heidelberg ve Göttingen'e benzetmesi etnograf-folklorist romantizmiyle dahi açıklanamayacak bir durum, en iyi niyetli bakış açısıyla bir "sevgi körlüğü"dür. Potanın, andığı Avrupa şehirlerinin kenar mahallesi bile olmaktan uzak, bilim, sanat ve kültür başta

² 1917 yılında, Rus İmparatorluğu'nun çöküşüyle bağlantılı olaylar, ulusal hareketlerin güçlü bir yükselişini tetiklemiş, İmparatorluğun eski sınırları, yerli halkların konsolidasyonunu ve "egemenleşmelerini" teşvik edecek ulusal fikirler arayışı içine girilmiştir: E.R. Rinçino'nun Buryat-Moğol Cumhuriyeti'ni kurma fikri, A.N. Bökeyhanov'un Alaş Özerkliği'ni oluşturma düşüncesi, V.V. Nikiforov'un "Yakutlar Birliği"ni organize etme önerisi ve çabalarıyla birlikte G.İ. Çoros-Gurkin'in Altay Türklerini kendi özyönetimleri olan ayrı bir bölge (uyezd) olarak tanımlama teklifi ve Güney Sibirya'da bir Türk devleti kurma arzusu bunlardan bazılarıdır (Çernışov-Derendyayeva 2023: 83). Dolayısıyla Gurkin'in teklifini ve bu teklife bağlı olayların gelişimini adı geçen tarihsel olaylar içinde değerlendirmek gerekir.

olmak üzere aralarındaki sınırsız mesafeye rağmen bir Sibiryaya köyünü gerçekten bu şehirlere benzetmekte samimi miydi? Eğer öyleyse bu şehirleri hiç görmemiş Gurkin gibi Sibiryaya'nın yerel aydınları da ona inanmışlar mıydı? Elbette bugün bu soruları tam olarak cevaplayabilmemize imkân yok.

Gurkin'in siyasî faaliyetlerine geçmeden önce bölgenin idarî yapısı ve gelişen siyasî olaylar üzerinde durmak faydalı olacaktır. 1917 Şubat Devrimi gerçekleşene kadar Gorno-Altay bölgesi bağımsız bir idari birim değildi ve Tomsk Guberniyası'nın (Haziran 1917'den itibaren Altay Guberniyası) Biysk Uyezdi'ne bağlıydı. Biysk Uyezdi, 60 'volost'a (idari bölge) bölünmüştü ve bunların yarısından fazlası Gorno-Altay'da yer alıyordu. Tüm Biysk Uyezdi'nin nüfusu 445.793 kırsal ve 32.000 kentsel nüfusa sahipti. Kentsel nüfusun tamamı Biysk şehrinde yoğunlaşmıştı. Şubat Devrimi'yle birlikte tüm ülkede olduğu gibi Biysk Uyezdi'nde de yeni yönetim organları oluşturulmaya başlandı. Öyle ki, 3 Mart 1917'de Biysk şehrinde Belediye Meclisi temsilcileri, toplumsal organizasyonlar kamu kuruluşları (Askeri-Sanayi Komitesi, Yaralılara Yardım Hayır Cemiyeti vb.) işçi ve asker delegelerinin dahil olduğu bir Yürütme Komitesi kurulmasıyla birlikte Biysk Uyezdi ve bağlı bölgelerinde halk toplantılarının yapılarak yürütme komitelerinin oluşturulmasına yönelik seçimler başladı. Yapılan halk toplantılarının oturumlarında bölge halkının duyguları, umutları ve beklentileri net bir şekilde ortaya kondu. Halk toplantılarının kararları, Gorno-Altay halkının yeni yönetimi desteklediğini gösterdi. Gorno-Altay delegeleri, kendi önerilerini gerçekleştirme desteği bulma umuduyla düzenlenen oturumlara katıldılar. Altay delegasyonu ayrı bir kongre düzenlemek için finansal destek de istedi. Tomsk Valiliği Halk Meclisi, Altay Kongresi'nde Altay Yürütme Komitesi seçilmesini önerdi; bu komite Biysk ve Kuznetsk Uyezdleri'ndeki Altay halkının tüm işlerini yönetecekti. Kongre, Biysk ve Kuznetsk Uyezdleri'ndeki yerel yönetim için merkezi bir organ olan Gorno-Altay Duması'nı kurma kararı aldı. Ancak, kongrenin işleyişi sırasında etnik volostların özerkliği kararı bazı katılımcıların itirazına neden oldu. Ulusal kimlik meselesi, ilk aşamada Gorno-Altay'ın bağımsız bir idari birim olarak şekillendirilmesi yoluyla çözülmekteydi. Bu sorunu çözmek için 1 Temmuz 1917'de Biysk şehrinde Altay halklarının temsilcilerinin kongresinde kurulan Altay Dağ Duması (AGD) icra organı olarak faaliyete geçti ve Şubat 1918'e kadar varlığını sürdürdü. Kongrede Altay Dağ Duması'nın üyeleri olarak G.İ. Gurkin, S.S. Borisov, D.M. Tobokov, K. Eguekov seçilirken, A.N. Kozlov, S. Takaçakov, N.Ya. Nikiforov, V.K. Manev, İ.M. Tobokov üye adayları olarak belirlendi. G.N. Potanin ise AGD'nin onursal üyesi yapıldı. AGD'nin personeli kongrede 23 kişi olarak belirlendi. İcra organının merkezi Biysk şehri olarak seçildi. Böylece, kongrenin hemen ardından Altay yerli volostlarının temsilcileriyle AGD üyeleri hem devlet hem de kamu yapıları içinde ulusal sorunları tartışmaya başladılar ve Altaylıların kendi kendilerini yönetme meselesini gündeme getirdiler. Bu gelişmeler neticesinde Dağlık Altay'da milli arayışın ana aşamaları şu şekilde gerçekleşti: Birincisi, Dağlık Altay'ın Biysk İlçesi'nden ayrılarak bağımsız, özerk bir bölge olma ve kendi yönetim organlarını oluşturma mücadelesi; ikincisi, Altay'ı canlandırabilecek bir devlet ve ekonomik yapı oluşturma ve şekillendirme; üçüncüsü, etnik kimlik konsolidasyonunu pekiştiren milli-kültürel bir bileşenin araştırılması ve geliştirilmesi (Gordon 2013: 32-37).

Gelişen bu olayların içinde G.İ. Çoros-Gurkin, 1-6 Temmuz 1917 tarihinde Biysk'te düzenlenen Biysk ve Kuznetsk bölgelerindeki Rus olmayan volostların temsilcilerinin Birinci Kongresinin Ulusal Özyönetim Organının Seçimi'nde (Altay Dağ Duması) başkan seçilir. Duma'nın temel amacı Gorno-Altay'ı bağımsız bir idari bölüme dönüştürmektir. Böylelikle Gurkin'in başkanlığında Altay Türklerinin hatta Sibiryaya'nın kendi özyönetimini oluşturma umutları ortaya çıkar. Potanin, Duma'nın fahri üyesi seçilir. Duma resmî bir iktidar organı değildi ancak yerli halkın büyük bir kısmı tarafından destekleniyordu. Bölgesel tüccarlar Altay Dağ Duması'na kayda değer maddi destekte bulunurlar: Argımay Kulcin 6.000 ruble, Mancı Kulcin 4.000 ruble, Danil Tobokov 300 ruble, Maksim Zyatkov ve Karman Eguekov ise 1.000'er ruble verirler. Yapılan bu maddi

destekler sosyal bir güç olarak sermayenin önemini göstermekle birlikte özyönetim oluşturmak için yeterli olup olmadığı hususu tartışmaya açıktır. Her şeye rağmen bu dönemde Gurkin, siyasî, ekonomik ve kültürel gelişimleriyle ilgili programların hazırlanmasında öncülük yapar. G.İ. Çoros-Gurkin ve Duma sekreteri P.K. Semenov Altay bölgesinin bağımsız bir bölge olarak ayrılması amacıyla hazırladıkları dilekçeyi vermek üzere Petrograd'a giderler. 20 Kasım 1917'de Kuznetsk'te Gorno-Altay bölgesinin yapısının tartışıldığı Kuznetsk Bölgesi Rus Olmayan Halk Meclisi toplantısı düzenlenir. Meclis neredeyse sekiz ay boyunca bu konuyu tartışır. Bu arada Sovyet iktidarı Aralık 1917'de Barnaul'a, Ocak 1918'de ise Biysk'e hâkim olur. Böylelikle Altay bölgesinde iktidar Sovyet sistemine devredilir.

Rusya içinde gelişen olaylar Altay'da da bazı politik değişikliklerin ortaya çıkmasına neden olur. Sovyetlerin bölgede gücünü artırmasıyla birlikte özellikle Biysk bölge yetkilileri ve Zemstvo Meclisi Altay'ın özyönetim oluşturma hususundaki desteklerini geri çekerler. Bunun üzerine Altay Dağ Duması Mart 1918'de Ulalu'da toplanır. Yapılan kongrede Altay halkının kendi kaderini tayin etme sorununun çözülmesi amacıyla yeni bir idari birim olan Karakorum-Altay Bölgesi Hükümetini kurma kararı alınır ve yürütme organının başına da G.İ. Çoros-Gurkin getirilir. "Karakorum Hareketi" temsilcileri Altay bölgesinde iktidarın Sovyetlere teslimi konusunda yetkililere koşulsuz bir destek vermezler. Biysk Konseyi ile çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle de 1918 yılının Nisan-Mayıs aylarında bazı köylerde silahlı çatışmalar çıkar. Çatışmalar ancak Batı Sibirya Temsilciler Konseyi'nin çabalarıyla sona erdirilir. Fakat Biysk Bakanlık Konseyi'nin Karakorum Hükümeti'ne karşı olumsuz tavrı Karakorum mensuplarını Bolşevik karşıtı güçlerin arasında yer almaya zorlasa da Karakorum Hükümeti 8 Haziran 1918'de kendisinin yeni kurulan Geçici Sibirya Hükümeti'ne bağlandığını açıklar. Gurkin, 1918 yılının ağustos ayında Tomsk'ta düzenlenen ve Sibirya Halklarının Bildirgesi'nin tartışıldığı Sibirya Bölgesel Duması'nın ikinci oturumuna katılır. Gurkin'in siyasî gelişmelerin aksine askerî olaylarla ilgili, çağdaşları özellikle Karakorum askerî gücünün komutanı V. Zalesskiy, onun rolünün pasif olduğunu ve gerçek hedeflerinin kendisinden gizlendiğini ifade etmiştir. Araştırmacılar ayrıca sanatçının "zayıf karakterli", "Altay'ı sevdiğini söyleyenlere güvenebildiği için saf bir kişi" olduğunu vurgulamış; Altay aydınlarının bir temsilcisi olarak "karşı devrimci güçler için yasal bir kılıf" olduğu yönünde değerlendirmeler de yapmışlardır (Samıkova, 2008: 162). Gurkin ise kendi siyasî rolünü şu şekilde tanımlamıştır: "Henüz sınıf sorunu konusunda bilgili değildim, genel olarak bir sanatçı olarak siyasetle ilgilenmiyordum ve bilgili değildim" (Edokov, 1994a: 106, Çernoşov, Yu.G., Derendyayeva 2023: 84). Hem kendisinin hem de başkalarının onun hakkındaki görüşlerinden anlıyoruz ki Gurkin, mükemmel bir ressam olduğu kadar, mükemmel bir politikacı değildir. Rusya'daki siyasî ve askerî gelişmelerle birlikte Zalesskiy'nin ifade ettiği gibi "saflığı" ve "anavatanına duyduğu sevgi" dolayısıyla kolay kandırılır olması da potansiyelini kullanmasına izin vermez.

Bütün bunlara rağmen Gurkin, kendisini politik olayların içinde bulduğu ve lider olarak öne çıkmaya başladığı zamanlarda kendisine Altay tarihinden mitik bir destek bulur; imzalarında "Çoros" adını da kullanmaya başlar. "Çoros", 15-17. yüzyıllarda Batı Moğol kabilelerinin gerçek "efendileri, soyluları" olan ve Oyrot prenslerinin soyundan geldiği aristokrat bir boyun adıdır. Anlaşılan Gurkin, imzasını bu şekilde değiştirmek suretiyle lider konumunu ve gücünü tarihten aldığını ima etmek ve liderliğini Çoros boyundan "miras yoluyla" aldığını göstermek istemiş, Altay tarihinden devralınan "geleneksel bir lider" olduğunu meşrulaştırma isteği içinde olmuştur (Çernoşov, Yu.G., Derendyayeva 2023: 84). Fakat yıllar sonra Sovyet döneminde kullanmaktan vazgeçeceği bu ad ve çağrışımları Gurkin'le oğlu Genadiy'in trajik sonunu hazırlayan sebeplerden biri olacaktır. Şüphesiz Cassirer'in üzerinde uzun uzadıya durduğu gibi "Ad, insanı birey kılan ilk şeydir." Cassirer'in Algonkinlerin ad koymayla ilgili tespitini Gurkin'e de uyarlamak mümkündür: "Yaygın bir âdete göre, eğer bir çocuğa dedesinin adı veriliyorsa bu, dedenin çocukta dirildiğine, yeniden bedenlendiğine yönelik bir inancın ifadesidir" (Cassirer 2018: 62). Çoros adıyla da Gurkin, mitsel bir

bilinçle kendini lider hissetme ve hissettirme yolundaki ilk mitik adımı atmak suretiyle kendini tarihin muhteşem zamanlarına ve bu zamanları yaratan atalarıyla ilişkilendirme yoluna gitmiştir. Gurkin'in adına "Çoros" kelimesini eklemesi, Altay Türkleri'nde kişinin varlığı ve yaşamıyla adı arasındaki bağlantıya olan inancın ya da mitsel güdülenmenin son zamanlara kadar devam ettiğini de göstermektedir.

Bütün bu siyasî ve askerî karışıklıklar içinde Gurkin, Karakorum Arması'nın tasarlanması üzerinde çalışır. Ayrıca Altay'da "Gulyaev Müzesi" ve "Potanin Kütüphanesi"nin açılması fikrini ortaya atar. Bu amaçla Ekim ayında, tanınmış bir Sibiryalı bilim insanı olan N.S. Gulyaev'den paleontoloji, arkeoloji, mineraloji koleksiyonları, bilimsel kütüphane ve arşivi satın alır. Onun bu girişimi Altay'ın gelecekteki bölgesel müzesinin temelini oluşturur. Ancak, 12 Aralık 1918'de Karakorum-Altay Hükümeti Başkanı olan G.İ. Çoros-Gurkin Dağlık Altay'ı Rusya'dan ayırmak suçlamasıyla tutuklanır ve Biysk hapisanesine konulur. 30 Aralık 1918'de Rusya İçişleri Bakanlığı Altay eyaletine bağlı Karakorum idari bölgesinin kurulması kararını alır, alınan karar 18 Ocak 1919'da açıklanır. Kararda Karakorum idari bölgesine hangi volostların bağlı olacağı sıralanarak, bölgenin sınırları belirlenir. Ancak 1919 yılının aralık ayında Sibiryalı Devrim Komitesi Karakorum bölgesini tasfiye ederek bölgeyi devrim komitelerinin kontrolüne devreder.³ Bu kararın alınmasında hiç şüphesiz 1919 yılı yazında Altay bölgesinde çıkan Kolçak karşıtı ayaklanmaların etkisi vardır. Aynı yıl, Gurkin ikinci kez tutuklanır. Kolçak Partizanları Kızıl Ordu tarafından yenilgiye uğratılınca kadar da Biysk hapisanesinde kalır.

Gurkin'in karakorum hükümeti için tasarladığı amblem. Amblemin temel unsurları, "sonsuzluk" anlamına gelen bir daire içine alınmış üçgen şeklindeki dağlarla onların üzerinde yükselen güneştir. Sembolün üzerinde " "jer-cy", "хан алтай" ve "горно-алтайская обл." ("yer-su" – "han altay", "gorno-altayskaya obl.) Yazılıdır. Amblem daha sonra hareketin mührü olarak da kullanılmıştır.

Bu siyasî olaylar neticesinde Gurkin, arkadaşlarının da telkiniyle 1919 yılında iki çocuğuyla birlikte zorunlu olarak Tıva ve Moğolistan'a göç eder. Kendisi bu yolculuğa nasıl karar verdiğini şöyle anlatır:

Hapisteyken, bazı yoldaşlarımın tavsiyesi üzerine Altay'ı geride bırakmaya karar vermek zorunda kaldım. Her şeyden önce, koleksiyonuma uzun yıllar, enerji, para ve emek harcamış ve Altay halkı için ulusal miras olarak saklamak zorunda kaldığım sanatsal malzememi yağmalamaktan kurtarma göreviyle karşı karşıya kaldım. Bir süre Moğolistan'a gitmeye ve orada bir sanatçı olarak çalışmaya, sanatsal malzemeyi Moğolistan'ın manzaraları ve yaşamıyla desteklemeye karar verdim. Hasta karım ve kızım Angelina'yı Anos'taki evimizde bırakarak, daha değerli sanat malzemelerimle birlikte iki oğlum Vasiliy ve Gennadiy'i yanıma alarak hayatım ve sanatımla ilgili yeni zorluklar ve güçlüklerle yüzleşmek için bilinmeyen bir ülkeye doğru bir yolculuğa çıktım... Beni Moğolistan'a gitmeye zorlayan ölüm veya kendim için yaşadığım korku değildi. Sanatımın devrim ve kargaşa sırasında halk tarafından yağmalanıp yok edilme düşüncesiydi. Amacım, her ne pahasına olursa olsun, Altay halkının kültürel mirası olarak gördüğüm sanatımı korumaktı (Gavrilin, K.N-Simonenko, V.V, 2020: 204).

G.İ. Gurkin (Tannu Tıva, 1920)

³ <https://visit.altairepublic.ru/o-respublike-altay/istoriya-gornogo-altaya/altayskaya-gornaya-duma-karakorumskiy-uezd/>

Zorlu bir yolculuktan sonra ulaştığı Moğolistan ve Tıva'da kaldığı zaman içinde Altay'a duyduğu özleme rağmen sanatı bakımından verimli zamanlar geçirir. Anavatanından ayrılığı neredeyse 6 yıl süren (1919–1925) Gurkin, bu yıllarda yine çok çalışmış, manzaralar, portreler çizmiş, Moğolistan ve Tıva'nın doğasının karakteristik özelliklerini kalem ve boyayla resme aktarma çabası içinde olmuştur. Bu süre içinde Tıva yönetimi tarafından görevlendirilerek halk yaşamından sahneleri tasvir eden manzaralarla etnografik çizimler yapmıştır. Zorunlu göçünün ilk dönemini Moğolistan'da geçirmiş, Eylül 1921'de Moğolistan topraklarına baskın düzenleyen Tıva partizanlarının ünlü lideri Sergey Koçetov'un bir müfrezesiyle birlikte Moğolistan'dan

Tıva Kızı (1920)

Tıva'ya (Kızıl'a) taşınmış ve burada bir Rus okulunda öğretmen olarak çalışmıştır. Çoros-Gurkin'in Tıva'ya taşınmasının ana sebeplerinden biri, 1917 yılından itibaren Kızılılarla savaşmaya başlayan Çin'in Moğolistan'dan ayrılması için mücadele eden ve Cengiz İmparatorluğunu yeniden yaratmak isteyen Roman Fedorovich von Ungern-Sternberg'in (1886-1921) Moğolistan'da yürüttüğü siyasi ve askerî faaliyetlerinin yarattığı ortamdır. Nitekim, Baron Ungern, Moğolistan'ın Çin işgalinden kurtulması yönünde mücadele ettikten sonra 1920'de Moğolistan'dan Sibiryaya doğru bir sefer başlatsa da yakalanarak Bolşeviklere teslim edilir ve 15 Eylül 1921 tarihinde askeri mahkemeye çıkarılarak aynı gün kurşuna dizilerek infaz edilir. Bunun üzerine Gurkin de Moğolistan'dan Tıva'ya geçmiştir. 1921'den sonra, eserlerinde daha fazla Sovyet teması yer almaya başlar. Hükümetin talebi üzerine, ilk Tuva alfabesi ve "Tannu-Tuva Coğrafyası" adlı ilk ders kitabının taslaklarını yapar ve büyük peyzaj tabloları oluşturur. Geçim sıkıntısı çeker. Çoros-Gurkin'in oğlu Vasiliy Gurkin, yaşadıkları maddi sıkıntıyla ilgili olarak günlüklerinde şöyle yazmıştır: "Babam köylülerin portreleriyle birlikte halılar, hatta muşambalar yapıyor, yerleri boyuyor ve böylece geçimimizi sağlıyordu." Gurkin'in Tıva'da kaldığı süre içinde yaptığı çizimleri günümüze ulaşmış, 1923-1924 yıllarına ait pek çok etnografik doğa çizimi korunmuştur. Bunlar arasında özellikle Tıva şamanizmine ait çizim ve etütleri özellikle ilgi çekicidir (Gavrilin, K.N-Simonenko, V.V, 2020: 201).

Toraman'a göre, Moğolistan ve Tıva'da yaptığı resimlerinin ana teması özgürlük üzerine olmuş ve bu yıllarda yaptığı resimlerini "özgür Altay" olarak adlandırmıştır. Bu yıllardaki resimlerinde Altay dağlarının yer aldığı fon üzerinde bilgelik, sağlık, gücün kaynağı, öfke ve cahilliği yenen sembolik Altay kahramanı gibi anlamlara gelen motifler işlemiştir (Toraman 2018b:95).

Memleketine dönme hayalleri kuran Gurkin, bu amaçla Ekim 1924'te Moskova'daki SSCB Dışişleri Komiserliği'ne bir mektup yazarak evine, yurduna dönmek için izin ister. Yaklaşık bir yıl sonra 1925 yılında anavatanına dönüş izni çıkar ve aynı yıl sonbaharında Altay'a döner. İzin çıkışını ve dönüşünü 1934'teki Nisan ve Haziran aylarında NKVD tarafından yapılan sorgulamada verdiği ifadesinde şöyle anlatır: "*Tanna-Tuva'dan, Sovyet konsolosunun önerisi ve Novosibirsk'ten gelen bir mektup üzerine, Yenisey Nehri boyunca Minusinsk'e, daha sonra vapurla Krasnoyarsk'a ve trenle, resim sergimi düzenlediğim Novosibirsk'e gittim...1925'te Sovyetler Birliği'ne geldim, sonbaharda Novosibirsk'e gittim, orada bir ay kaldıktan sonra Moskova'ya gittim ve dokuz ay Moskova'da yaşadım.*" Dönmesine döner ve hayatına kaldığı yerden devam etmek ister ama bıraktığı Altay eski Altay değildir. Uyum sağlamaya çalışır ve ifadesinde söylediği üzere Gurkin, dönüş yolculuğunda Novosibirsk'te durur ve burada "Sovyet Sibiryası" gazetesinin yazı işleri ofisinden kişisel bir sergi düzenleme konusunda yardım alır. 1926 yılında Moskova'da "SSCB Halklarının Hayatı ve Yaşamı" ve "Sibiryası Sanat Sergisi" olmak üzere iki büyük sergiye katılır. SSCB'ye dönüşüyle birlikte ismiyle tarihî bir bağ kurduğu ve kendisini Oyrot asaletine bağlayan "Çoros" ismine resimlerindeki imzasında yer vermez. O, artık SSCB ile barışık yaşama imkânları arayan Grigoriy İvanoviç Gurkin'dir. Kendisi açısından durum böyle olsa da birileri için o hâlâ Çoros'tur ve öyle olarak da kalacaktır. O dönemde Halk Eğitim Komiseri olan A. V. Lunaçarskiy, Gurkin'in çalışmaları hakkında şunları yazmıştır:

“Altaylı bir Oyrot sanatçısı olan Çoros-Gurkin’in resim inceliği dikkat çekici, renkleri açısından düpedüz değerli manzaralarını da not edeceğim. Bu kadar gelişmiş bir sanat ustalığının Altay’a nasıl ulaştığını bilmiyorum.” Aynı yıl G.A. Vyatkin’in “Altay Masalları” (Novonikolaevsk: Sibkraizdat, 1926) adlı kitabını tasarlar. Haziran-Eylül aylarında Beluha Dağı’ndaki SSCB Bilimler Akademisi’nin Leningrad Jeolojik Keşif Partisi’nde sanatçı ve rehber olarak çalışır. Sonrasında bir karşı-devrimci olarak seçim oyundan mahrum bırakılıp mülküne el konulsa da 1927 yılında yaptığı başvuru üzerine atölyesi ve evi kendisine iade edilir. Aynı yıl 3-6 Ocak tarihlerinde Novosibirsk’te düzenlenen I. Sibiryaya Sanatçılar Kongresi’ne Ulalu’da (şimdiki Gorno-Altaysk) bir güzel sanatlar okulu açılması için mektup gönderse de kendisi ancak 1931’de Alıgızov’un daveti üzerine geldiği Oyrot Tura’da (şimdiki Gorno-Altaysk) bu sanat okulunu açma fırsatı bulacaktır. 1928’de sanat stüdyosunun onarımı için yerel bütçeden 300 ruble verilir. Aynı yıl Açinsk’teki “Resim, Uygulamalı Sanat ve Fotoğraflar Birinci Bölge Sanat Sergisi”ne katılır.

Gurkin, Moskova’dan dönüşünden hemen sonra, kendisini uzun süre yeni izlenimlerle yükleyen Beluha gezisinde ustaca hazırlanmış manzara eskizleri, düşünceli kompozisyon ve renk çözümleriyle öne çıkan resimler yapmıştır. Anavatanına döndükten sonra siyasi işlerden uzak durarak kendini tamamen sanatsal yaratıcılığa adanmış; resimler yaparak sergiler açmış ve eğitim faaliyetleriyle meşgul olmuştur. 1925’ten itibaren Gurkin, eğitim ve öğretim faaliyetlerine daha çok zaman ayırmaya başlamış, onun inisiyatifiyle Gorno Altay’da öğrencilere çizim ve resim öğrettiği bir müze ve Oyrot-Tura Sanat Okulu açılmıştır. 16 Mart 1930’da Oyrot Bölge İcra Komitesi ve Çemal Aymak İcra Komitesi Komisyonu, sanatçıdan 49.055 ruble tutarında 484 eskiz ve 971 çizim satın almış ve bunları yasa uyarınca saklanması için yine kendisine teslim etmiştir. Aynı yılın Temmuz-Ekim aylarında, yurtdışına ihraç edilmek üzere etnografik koleksiyonları toplamak ve tanımlamak için Sibiryaya ve Üretici Güçleri Araştırma Derneği’nin Altay Etnografik Seferi’nin bir üyesi olarak çalışmıştır. 1931-1932 yıllarında o zamanki Bölgesel Yürütme Komitesi Başkanlığını yapan, ancak daha sonra Reprisiya yıllarında Gurkin’le birlikte karşı devrimci olmakla suçlanıp yargılanacak olan Alıgızov’un isteği üzerine Oyrot-Tura’da açılan Sanat Okulu’nda* çalışmaya başlamıştır. Bu sanat okulunu düzene sokmak için şehirdeki müzenin ikinci katına yerleşip, orada yaşamaya başlamıştır. 1933 yılında ise bir süre İvanova Kalininova’nın yönettiği Çemal’deki çiftlik ve dinlenme evinde yaşayan Gurkin, 19-20 Şubat 1933 tarihli mektubunda bu çiftlikte geçirdiği zamanı şöyle anlatır:

Çemal Çiftliği ve Dinlenme Evi’nin müdürü olan İvanovna Kalininova’nın daveti üzerine iki ay boyunca Çemal’deki dinlenme evinde kaldım ve beş arşın uzunluğunda ve üç arşın genişliğinde bir tablo olan ‘Kuzey Yönünden Beluha-Ak-Kem Buzulu’ adlı büyük bir tablo yaptım. Tablo çok iyi, canlı renklerle ve canlı bir üslupla yapıldı. Ayrıca, onların isteği üzerine başka bir tablo daha yaparak Moskova’ya, sayın T. Kalininov’a gönderdim. On Yedinci Parti Kongresi’ne bir hediye olarak “Oyrotya, Lenin’in Yolu ve Mirası” adlı tabloyu resmettim. Oyrot Oblastı İcra Komitesi, bu tabloyu XVII. Parti Kongresi’ne benim hediyem olarak Moskova’ya gönderecek veya Oyrotya’da kendi envanterlerine ekleyecek.

Gurkin’in Sovyet rejimiyle barışık yaşamayı arzu ettiğini düşündüğüm bu dönemdeki sakin durum ancak üç yıl sürer. 1934 yılında Güney Sibiryaya’da bir Türk birliği kurarak bağımsız bir Türk devleti kurmayı amaçlayan örgütün üyesi olmakla suçlansa da hakkındaki suçlamalardan aklanıp beraat eder. Geçim sıkıntısı çekmeye başlar. Çektiği sıkıntıları kendi ağzından şöyle dile getirir:

Şimdi resim yapıyorum, bahçeye patates ekiyorum ve yalnız yaşıyorum. Eşim oğlumla birlikte Ulalu’da yaşıyor. Şu anda iki tablo üzerinde çalışıyorum: Birincisi “Dağlardaki Partizanlar”, diğeri ise “Kolektif Çiftçiler”. Uzun zamandır resim yapmadım, şimdi müşterilere resim yapıyorum, çünkü hiçbir geçim kaynağım yok, bölgesel yürütme komitesi tarafından tayinim reddedildi (Erkinova-Şastina 2020: 37).

*Adı geçen okulun tarihçesi ve Gurkin’in bu okuldaki faaliyetleri için bk. Toraman, Ali, (2018a), Altay Türklerinin İlk Sanat Okulu ve Çoros-Gurkin, *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 03, Sayı 01, 121-128.

Gurkin'in resimlerinin bir diğer özelliği kendisinin de çağdaşı olduğu sosyo-politik olayların kroniği niteliği taşımasıdır (Tadışeva 2020: 45). Tanna Tıva ve Moğolistan'dan döndükten sonra yaptığı resimlerin adlarına ("Oyrotya, Lenin'in Yolu ve Mirası", "Dağlardaki Partizanlar", "Kolektif Çiftçiler" ...) bakarak Sovyet sistemiyle barışık yaşama isteğinde olduğu tahmin edilebilir. Kendisine verilen siparişler de dikkate alındığında anlaşılan o ki Sovyet sistemi de onun sanatından faydalanmak niyetindedir. Bu amaçla 1936 yılında Sovyet Sanatçılar Birliği tarafından Oyrot Özerk Bölgesi'nin kuruluşunun 15. yıldönümü dolayısıyla ve tarım sergisi için bir dizi resim yapmakla görevlendirilir. O, sipariş edilen resimleri yapmakla uğraşırken 11 Ekim 1937'de 67 yaşındayken "Büyük Terör" döneminde hayatı ve çalışmaları yarıda kesilir, devrim sonrası ilk yıllarına dair "hayalleri" affedilmez ve "halk düşmanı" olarak suçlanıp infaz edilerek sanatı ve ona ait her şey yasaklanır (Erkinova-Şastina 2020: 24-39).

Anos'ta kolhoz çiftçilerinin buluşması (1936)

Gurkin, 1932-33'te Sakabe adlı Japon konsolosluğunun yerleşik bir çalışanıyla görüşmek üzere Novosibirsk'e gittiği suçlamasıyla tutuklanır. Ancak ilk sorgulamalarda Gurkin'in o dönemde Gorno-Altaysk dışına çıkmadığı (ayrıca pasaportunun da olmadığı) ve Sakabe'nin Novosibirsk konsolosluğunda çalışmadığı ortaya çıktığından dava düşer. Gurkin, adı geçen davayla ilgili yaşadıklarını ve o dönemdeki hayatına dair bazı bilgileri Saratov'da yaşayan kızı Galina'ya yazdığı mektupta* şöyle anlatır:

Çocuklarımın doğduğu, evimin, bahçemin ve sanat işlerimin olduğu Onos'ta artık kendi küllerimde yalnızım. Tüm hayatım Onos'la bağlantılı ve her ne kadar birçok kişi beni bu yüzden suçluyor olsa da Onos'tan ayrılmıyorum. Onos'a o kadar bağlandım ki hayatımı değiştirmek, onu bırakmak istemiyorum. Gücüm kalmayana kadar Onos'ta yaşamaya ve çalışmaya devam edeceğim. Hayatımın zor, acı bir çalışma talihsizlik olduğunu söylemeyeceğim. Hayır!.. Kişisel olarak benim hayatım güzel bir peri masalıdır!.. Bu yüzden yazıyor ve düşünüyorum; hayatım zengin, güzel bir peri masalı. Biliyorsunuz, Sovyet rejiminin politikalarına karşı çoğunlukla iftira ve ithamlara dayanan çeşitli zulümlerle suçlandım ve yargılandım. İki, üç kez Kızıl Mahkeme'ye götürüldüm. Duruşmada çok sayıda insan vardı ve bana karşı da birçok suçlamalarda bulunuldu. Japonya'dan mektuplar aldığımı, kasıtlı olarak resim yapmadığımı, Sovyet hükümetini tanımayıp ona saygı duymadığımı ve daha fazlasıyla suçladılar beni. Çirkin, kirliliği, hiçbir şekilde anlamsız ve asılsız suçlamalar. Duruşmada açık karakterim sayesinde kendimi savunmak için bir konuşma yaptım; yaptığım konuşmamda Karakorom'daki çalışmalarımı, Kolçak döneminde iki kez tutuklanmamı, hapishaneden nasıl çıktığımı açık ve net bir şekilde anlattım... Anavatanım Altay'a çalışmalarımı proleter iktidar sanatına ve Sovyetlere adamak amacıyla geri döndüm. Fakat Oyrotya'da susturulmaya çalışıldım. Mülklerime, evime, arı kovanlarıma... el konuldu ve ben bir sanatçı olarak arzuyla çalışıp resim yapamadım. Eğer proliter Sovyet iktidarına karşı olsaydım, çevremdeki bu anormal koşullar nedeniyle resimleri -çalışmalarımı-Sanat Galerisi için Oyrot idaresine vermezdim...

Gurkin, mektup boyunca imâ yoluyla da olsa Sovyet sistemiyle barışık yaşamak istediğini, sistemin kendisinden sipariş ettiği resimleri yapmakla meşgul olduğunu, kendisine yapılan suçlamalar ve tanıdığı insanlarla ilişkisini ve özellikle Anos'un tekrar sanat merkezi olması yolundaki isteğini anlatır. Mektubun son bölümü ise kendisinin çiftlik ve günlük hayatıyla ilgilidir. 1918-1919 ve 1932'deki tutuklanmaların ardından onların karanlık ikizi gelir. Gurkin, Mayıs 1937'de tekrar tutuklanır. Suçlamalar tanındıktır; Japonya için casusluk. Fakat önceki yıllara göre soruşturma

* Gurkin'in 9 Ocak 1935'te Anos'tan yazdığı mektubu ilk olarak V.İ. Edokov, "Vozvraşçenie Mastera" (Ustanın Dönüşü, 1994) adlı kitabında yayımlamış, daha sonra Altaydın Çolmonı Gazetesi 26.01.2018 tarihli sayısında tam metin olarak yayımlamıştır. Benim de yukarıda yaptığım alıntılar adı geçen gazeteden alınmıştır. Gurkin'in mektubun başlangıcında 7 Ocak 1935, sonunda ise 9 Ocak 1935 tarihini düştüğü görülmektedir. Dolayısıyla mektubun 7-9 Ocak 1935 tarihlerinde iki gün içinde yazıldığı anlaşılmaktadır.

yöntemleri çok daha etkili hâle geldiğinden tutuklanmasından bir ay sonra Gurkin, otuz yedi yıl önce G.N. Potanin tarafından işe alındığını bildiren bir itirafı imzalamak zorunda kalır⁴:

1900 yılında Altay'da yaşarken sanatsal çalışmalarla uğraştım. O zamanlar Tomsk şehrinde etnograf Potanin adında bir tanıdık bana geldi. Siyasi konulardaki konuşmalarda Altay'daki Rusların sistematik olarak uyguladığı sömürgeci politikaya karşı hoşnutsuzluğunu dile getirdi. Potanin ile tekrar tekrar yaptığım görüşmeler milliyetçi görüşlerimi güçlendirdi ve Ruslara karşı nefreti körükledi. Potanin beni Sibiryaya'nın özerkliği için mücadele eden bir örgüte katılmaya davet etti ve ben de kabul ettim. 1901 yılında Petrograd Sanat Akademisi'ne gittim. Orada Potanin ile tekrar görüştim. Potanin bana örgütün işleri hakkında yaptığımız konuşmamızı hatırlattı ve bana Japonya'nın bir temsilcisiyle görüşmek isteyip istemediğimi sordu. Kabul ettim. Bu konuşmadan kısa bir süre sonra Japon bir adam geldi. (Soyadını unuttum) daireme geldi, Altay'daki faaliyetlerimi sordu ve Potanin'in kendisine benden bahsettiğini söyledi, adamı olarak beni sorumlu bir görev üstlenmeye davet etti. Ona göre Altay halkının otokrasiden kurtuluşunda belirleyici bir rol oynayacaktı... Japonlar bana yaz tatillerinde Altay'a gitme görevini verdi, orada bana verilen görevi yerine getirecektim...

Grigory Gurkin'in itirafçı ifadesinden

Gurkin açısından, kendisini içinde bulduğu koşullar göz önüne alındığında, uzun süre önce ölmüş bir kişi (Potanin 1920'de öldü) aleyhinde ifade vermek ve yaşayanların isimlerini anmamak asil bir davranıştı. Ancak en büyük oğlu Gennadiy bu trajik sondan kurtarılamaz; o ve babası 11 Ekim 1937'de vurularak infaz edilmişlerdir. Böylece peri masalı olarak tanımlandığı hayatı trajik bir şekilde son bulur. Diğer oğlu Vasiliy ise Uzak Doğu'ya gitmesi ve soyadını değiştirmesi nedeniyle hayatta kalmayı başarmıştır (Dudukina 2020).

Altay Türklerinin Kurucu Lideri olarak Çoros-Gurkin İmajının Ortaya Çıkışı

11 Ekim 1937'deki infazından sonra G.İ. Gurkin neredeyse unutulmuş, entelektüel ve politik anlamda âdeta hiç yaşamamış gibi göz ardı edilmiş olmasına rağmen ona duyulan ilgi 1956'da aklanmasıyla başlayıp, 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla birlikte yeni bir düzeye ulaşmıştır. Sibiryaya'daki milliyetçilik olgusunu değerlendiren D.A. Mihaylov, Gurkin'in Altay ulusal söyleminin bir özeti hâline geldiğine vurgu yaparak onun Altay (hatta Sibiryaya) milliyetçiliğine ait sembolik potansiyelini dört ana grupta değerlendirir: Birincisi Gurkin, tüm çalışmalarını Altay'a ve Altay halkına adanmıştır. Bu sayede cumhuriyet sakinlerinin zihninde kayıtsız şartsız "kendilerinden biri" olarak algılanmış ve bu imaj aracılığıyla genel olarak Altay ile özdeşleşmesini sağlamıştır. Daha büyük bir toplulukla özdeşleşmenin temelinde aidiyet miti mevcuttur. Gurkin'in kendisi de örneğin mülkünün avlusunda at kafataslarından bir pagan tapınağı inşa ederek etnik kökenini vurgulamaya çalışmıştır. İkincisi, Gurkin'in sanatçı olarak ününün Altay'ın çok ötesine geçmesi çok önemlidir. Gurkin, âdeta kollarında ölen İ.İ. Şişkin, G.N. Potanin, V.Ya. Sişkov, G.D. Grebenşçikov gibi çağdaşları olan birçok ünlü kültürel figür ile kişisel tanıdıklığı ve dostluğu sayesinde yüzyılın başında başkent in entelektüel çevrelerinde Doğu'ya duyulan genel hayranlık, onun eserlerine olan ilginin yayılmasına da katkıda bulundu. Sanatçının tüm Rusya çapındaki şöhreti, figürüne evrensel bir önem kazandırmıştır. Bu durum, onunla özdeşleşmeyi prestijli hâle getirerek, Altay sakinlerinin kendilerini dünya kültürel sürecinin bir parçası gibi hissetmelerine olanak sağlamıştır. Üçüncü olarak, Gurkin'in sosyal ve siyasî faaliyetleri neticesinde devlet adamı olarak ortaya çıkışı Altay ulusunun oluşumunun başlangıcı ile bağlantılıdır. Pan Altay liderinin hırsları ve Gurkin'in güçlü Cungar klanıyla özdeşleştirilmesi çağrısında bulunan Çoros takma adıyla da bağlantılıdır. Bu, Gurkin'in imajını kurucu baba, demiurgos ve patron motifleriyle tamamlar. Dördüncü olarak ise Gurkin'in hayatının trajik sonu doğal olarak halk arasında ona karşı büyük bir sempati uyandırmıştır (Mihaylov 2014: 5).

Ekeyev'in haklı tespitine göre ise Gurkin'in sosyo-politik görüşlerinin oluşup şekillendiği 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Altay kültüründe iki ana gelişim çizgisi mevcuttu. Birincisi Cungar Hanlığından miras kalan Moğol Budizmi etkisiyle ortaya çıkan Burhanizm (Ak Cañ / Süt Cañ), diğeri ise 19. yüzyılda başlayıp Rus kültürü etrafında şekillenen ve daha çok Ortodoks kilisenin hakimiyeti

⁴ <https://altaicholmon.ru/2018/01/26/teper-ya-odin-na-rodnom-pepelishe/>

etrafında şekillenen hayat tarzı (Ekeyev 2020: 7). Gurkin'in şahsında bu iki dünya görüşü birbiriyle çatışmaz. Aksine birbirini besler. Tam da Potanin'in sözlerinde ifadesini bulduğu üzere Gurkin'in şahsında bölgeye gelen yüksek kültüre hâkim olmayı ve yeni atılımlar yapmayı başaracaktır. Bu atılımların ilki (bana göre birincisi 1904'te ortaya çıkan Burahanizm hareketidir) Gorno Altay Dumasının teşekkülü ve hemen peşinden Karakorum Hükümetinin kurulmasıdır. Şubat 1917'de Rusya'da yaşanan devrim neticesinde Rus olmayan halkların kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmesi gerektiğiyle ilgili bir süreç başlamış oldu. Bu amaçla Güney Sibirya'da başlayan hareketle Gorno Altay Duması kuruldu. 1917 yılı Temmuz'undan 1918 yılı Şubat'ına kadar Gurkin'in başkanlık ettiği Gorno Altay Duması resmî bir yönetim organı olmamış olmasına rağmen, yerel yönetim organlarının tipik işlevlerini yerine getirmiş, toplumun desteğini almış ve Altay halkının ulusal-bölgesel özgürlük haklarını savunmaya başlamıştır. Onun faaliyetlerinin ana sonucu, otonom Gorno-Altaysk (bugünkü Altay Cumhuriyeti'nin) bölgesinin sınırlarını ve topraklarını belirleme çalışmaları olarak kabul edilmelidir (Çedurova 2020: 13). 1917-1918 yıllarından sonra Gurkin'in sosyo-politik anlayışında değişim ve gelişim süreci resimlerdeki imzasında da kendini gösterir. Bu tarihlere kadar Gurkin, resimlerini "Altaylı Gurkin" şeklinde imzalarken, bu tarihten sonra Sibiryalı etnik kökenini vurgulamak için "Çoros" imzasını da kullanmaya başlamıştır.

1980'li yıllara kadar uzun süre boyunca yerli (Altaylı) araştırmacılar, G.İ. Çoros-Gurkin'in toplumsal-politik faaliyetlerini hatalar ve yanlışlarla dolu olarak değerlendirdiler. Gurkin'in hayatı ve sanatı üzerine çalışmalar yapan V.İ. Edokov bu durumu şöyle açıklıyor: "Sınıfsal koruma içgüdüsünün, daha eski bir millî koruma içgüdüsünü ustaca değiştirmesi, tarihsel gerçekliğin gerçek resmini o kadar bozdu ki, Gurkin'in devrim yıllarındaki eylemleri gerçekten de hatalı, doğaya aykırı ve onun hayalini kurduğu ve hayatını adadığı şeylerle tamamen çelişir gibi görünüyordu." Ancak zamanla, çoğu belge ve mektupların yayımlanmasıyla o dönemin gerçek hikâyesi açığa çıktı ve Gurkin'in politik görüşlerinin evrimi, niyetleri ve bir milli hareket lideri olarak davranışları açıklığa kavuştu (Samikova 2008: 159). Sanatçının Altay Türklerinin ve Altay'ın manevi dünyasının bir parçası olmasıyla birlikte asıl biyografisinin ölümüyle birlikte başladığını söylemek mümkündür.

Gurkin'in 1956'da aklanmasıyla birlikte hakkındaki ilk bilimsel çalışma 1958'de G.A. Obraztsov'un hazırladığı kırk sekiz sayfalık biyografik çalışmadır. Bu küçük kitap resimlerin envanter numaraları, icra teknikleri ve boyutlarıyla birlikte resim, eskiz ve çizimlerin bir listesini içermektedir. Kitap, bilgi eksikliği nedeniyle bir dizi yanlış veri ve sonuçlar içermesine rağmen, Sovyet döneminde yeni nesil Altay Türkleri ünlü yerli ressam hakkında ilk kez bu kitap sayesinde bilgi sahibi olmuşlardır (Erkinova 2020: 13). 1967 yılında ise Gurkin hakkında ilerleyen yıllarda yapacağı çalışmaların öncüsü olarak V.İ. Edokov, sanatçının hayatına ve çalışmalarına adanmış kırmızı kaplı küçük bir kitap yayımlar. Kitapta bilhassa Gurkin'in ölümüyle ilgili belirsizlikler olmasına rağmen çalışmaları hakkında kapsamlı bilgiler verilmiştir. Ölümü içinse sadece; "Ekim 1937'de G.İ. Gurkin öldü" şeklindeki askıda bırakılmış bir ifade yer almaktadır (Filipova 2020: 127). Sanatçının toplum hafızasına yeniden geri dönüşünü imleyen eserlerden biri de Altay Türkleri arasından yetişen ilk sanat tarihçisi ve eleştirmeni V.İ. Edokov'un "Master iz Anosa" (Anos'taki Usta, 1984) adlı eseri olmuştur. Her iki eserin yayımlanma tarihi değişen sosyo-politik durumların göstergeleri olarak kabul edilmelidir.

Gurkin'in eserlerinin önemli bir kısmının muhafaza edildiği Gorno-Altaysk'taki ulusal müzedekilerin restorasyonu ile ilgili 1960'lı yıllarda çalışmalara başlanmış ve 1988 yılına kadar 190 eseri restore edilmiştir (Erkinova 2020: 15). Sanatçının aklanmasını takip eden yıllarda hakkında bilimsel çalışmaların yapma ve eserlerini restore etme sürecinin başlaması ve bunların SSCB döneminde gerçekleşmesi Gurkin'in sanatsal gücünü göstermesi bakımından önemlidir. 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla birlikte Gurkin hakkında yapılan her türlü çalışmanın sayısı artık binleri aşmış durumdadır. Bu durum Altay Türklerinin Gurkin'e ve onun düşüncelerine duyduğu ihtiyacın da göstergesidir aynı zamanda. Ocak 1991'de, doğduğu yer olan Gorno-Altaysk'ta ve yine aynı yıl çalışmalarının önemli bir kısmını

Gorno-Altaysk'taki G.İ. Çoros-Gurkin Anıtı

gerçekleştirdiği Anos'ta adına düzenlenen konferanslardan itibaren Altay Türkleri için Gurkin adı sembolik bir anlam kazanmıştır. 1991 yılının Nisan ayında, müzenin tarihinde önemli bir olay gerçekleşmiştir: Uzun yıllar süren bir davanın ardından, SSCB Kültür Bakanlığı'nın 14.08.1990 tarihli kararnamesiyle 31 adet Gurkin tablosu Barnaul'dan Gorno-Altaysk'taki müzeye iade edilmiştir. 17 Mayıs 1991'de müzede "İade Edilen Şaheserler" adlı bir serginin açılışı gerçekleştirilmiş ve böylece Gurkin'in eserleri yıllar sonra ilk kez anavatanında sergilenmiştir.

1945 yılında Gurkin'in 484 resmi ve 20 albümdeki çizimlerinin 2788'i, Oyrot Özerk Bölgesi için NKVD'nin arşiv bölümünden bölge müzesine transfer edilmiş, kendisi ise ölümünden on dokuz yıl sonra 29 Mart 1956'da Altay Bölge Mahkemesi Başkanlığı tarafından üzerine atılı suçlardan aklanmıştır. Fakat adı üzerindeki "milliyetçi ve karşı devrimci" karalaması uzun yıllar boyunca devam ettiğinden Anos'taki evi ve atölyesinin müzeye dönüştürülmesi de uzun yıllar sonunda ancak 12 Ocak 2006'da gerçekleştirilmiştir. Böylelikle neredeyse yüz yıl önce Potanin'le birlikte diğer bilim ve sanat insanlarının toplandığı bir merkez olan Gurkin'in evi tekrar asıl işlevine döndürülmüştür. Bununla birlikte 1992 yılında sanatçının doğum gününde yaratıcı çalışmalarda en iyi kişilere verilmek üzere, "Altaydın Çolmonı" gazetesinin öncülük ettiği Grigoriy İvanoviç Çoros-Gurkin adına "Cumhuriyet Halk Ödülü" verilmesi kararı alınmış, ilk ödül de tarih bilimcisi olan G.P. Samayev'e verilmiştir. Ocak 1995'te Gorno-Altaysk'taki ana caddelerden birine G.İ. Gurkin'in adı verilmiş, 5 Temmuz 2006'da ise Gorno-Altaysk'taki G.İ. Gurkin anıtının açılışı gerçekleştirilmiştir. Gorno-Altaysk havaalanına adının verilmesi kamuoyuna sunulmuş olsa da bu düşünce maalesef gerçekleşmemiştir. Altay Cumhuriyeti'nde yapılan bu etkinlikler aracılığıyla Gurkin'in anavatanı için önemi ve büyüklüğü konusundaki düşünceler teyit ediliyor, onun sanat, fikir ve siyasî hayatının derinliklerine iniliyor, böylelikle toplumsal hafızada ve gelecek kuşakların gözünde kalıcılığının sağlanmasına katkıda bulunulmaya çalışılıyor.

1991 yılından sonra gerçekleşen bu gelişmeler Gurkin imajını kurumsallaştırma ve kamuoyu bilincine aktarılmasını sağlama amacını taşımaktadır. Aynı zamanda Altay Cumhuriyeti'nin tüm eğitim ve sosyo-politik kuruluşları düzenli olarak sanatçının adının şu ya da bu şekilde anıldığı etkinlikler düzenlemektedir. Gurkin'in infaz edildiği tarih olan 11 Ekim Gorno-Altay'da Repressiya kurbanlarını anma günü olarak kabul edilmiştir. 1917-1920 yılları arasındaki mücadelesinde dönemin şartları gereği her ne kadar başarısız olmuş olsa da Altay Türklerinin gönüllerine özyönetim ve özgürlük düşüncelerinin düşmesine neden olmuştur. Hakkında çalışmalar yapan araştırmacıların bir kısmına (Şastina 2015, Çernoşov, Yu.G., Derendyayeva 2023: 84) göre Gurkin, misyoner okulunda ikon boyayan bir çocuktan mitolojik ve mistik bir dönüşüme uğrayarak "Genius Loci / Geniy Mesta"ya ("Yerin Dehası" veya "Yer İyesi") dönüşmüştür. Resimlerinde iyelerle (en çok da dağ iyeleriyle) çevrelenmiş ruhların ülkesi Altay'ı resmederken, kendisi bu ülkenin ruhlarından biri hâline gelmiştir. Bugün, onun sesi, tutkuyla bağlandığı Altay dağlarında güçlü bir şekilde yankılanmaya devam etmektedir.

Şüphesiz her insanın kendi öz benliğini oluşturma süreci kişisel hayatının bir sonucudur. Gurkin'in de öyle. Misyoner okulunda başladığı öz benliğini oluşturma süreci İ.İ. Şişkin ve Petersburg Sanat Akademisi'nde aldığı akademik sanat eğitimiyle devam etmiş, açtığı sergilerle sanatçı yüzü görünür ve tanınır olmuş; 1917'de Altay Dağ Meclisi'nin, 1918'de Karakorum Hükümeti'nin başkanlığını yapmasıyla eylemleri başka bir yöne evrilmiş, bu siyasî faaliyetleri neticesinde Tıva ve Moğolistan'a zorunlu göçe mecbur olmuş, Kolçak ve Sovyet yönetimi tarafından tutuklanmış ve nihayet 11 Ekim 1937'de oğluyla birlikte infaz edilmiştir. Başarılar, trajediler, uğranılan haksızlıklar, zorunlu göçler ve infaz. Özellikle 1917-1920 yılları arasında bölgede yaşanan siyasî karmaşa içinde özgür ülke hayali elbette gerçekleşmez ama ölümünden sonra dönüştüğü tarihsel figürüyle Gurkin, halkının yeni bir düşünce arayışlarında onlara rehberlik etmeye ve geleceklerine dair düş kurduurmaya başlamıştır. Kendini gerçekleştirme çabasındaki her türlü eylemleri sırasında aldığı yoldaki ayak izlerini şimdi Altay Türkleri takip ediyor.

KAYNAKLAR

- Cassirer, Ernst, (2018), *Dil ve Mit*, (Çev. Onur Kuzgun), Pinhan Yay., İstanbul.
- Çedurova, E.M., (2020), Çoros Gurkin i Altaysakaya Gornaya Duma, *G.İ. Çoros Gurkin i Sovremennost*, Gorno-Altaysk, 9-13.
- Çernoşov, Yu.G., Derendyayeva, A.D., (2023), Hudojnik v Politike: Evolyutsiya Obraza G.İ. Çoros-Gurkina Kak Obşçestvo-Politiçeskogo Deyatelya, *Perm University Herald. Political Science*, Vol. 17. №2., 82-90.
- Dilek, İbrahim, (1997), Altay Curokçı (Ressam) Grigory İvanoviç Çoros Gurkin ve Han-Altay Tablosu, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.4, 179-186.
- Dudukina, Lena, *Grigoriy Gurkin "Şpionaj v Polzu Yaponii" Rasstrel "Altayskogo genia"*. URL: <https://secrethistory.su/2190-grigoriy-gurkin-shpionazh-v-%20polzu-yaponii-rasstrel-altayskogo-geniya.html> (Erişim Tarihi: 07.04.2024).
- Edokov, V.İ., (1967), *G.İ. Gurkin: Oçerk o Jizni i Tvorçestve*. [Barnaul]: Alt.kn.izd-vo, 118 s.
- Edokov, V.İ., (1984), *Master iz Anosa*, Barnaul.
- Edokov, V.İ., (1994a), *Vozvraşçenie Mastera*, Gorno-Altaysk, 263 s.
- Edokov, V.İ., (1994b), G.İ. Çoros-Gurkini i Altayskaya Hudojestvannaya Kultura XX Veka, *Materiali i Kulture Respubliki Altay*, Gorno-Altaysk, 3-9.
- Ekeyev, N.V, (2020), Kultura Altaytsev Vo Vtoroy Polovine XIX – Naçale XX Vekov: Traditsii i Noşvestva, *G.İ. Çoros Gurkin i Sovremennost*, Gorno-Altaysk, 5-8.
- Erkinova, N.V., (2020), Muzeynaya Prezentatsiya Hudojestvennogo Naslediya G.İ. Gurkina: İz Opıta Rabotı Nad Novoy Ekspozitsiey, *G.İ. Çoros Gurkin i Sovremennost*, Gorno-Altaysk, 13-24.
- Erkinova, R.M, (2008), Şamanskiy Mir v Risunkah G.İ. Çoros-Gurkina, *Vestnik Tomskogo Gosudarstvennogo Universiteta*, (316), 80.
- Erkinova, R.M.-Şastina, T.P., (2020), Letopis Jizni i Tvorçestva G.İ. Gurkina, *G. İ. Çoros Gurkin Sovremennost*, Gorno-Altaysk, 24-38.

- Filipova, O.N., (2020), İskusstvo G.İ. Gurkina (1870-1937) Hudojnika i Literatora, *Molodiy Vçenyi*, No, 8 (84), 126-132.
- Gavrilin, K.N-Simonenko, V.V., (2020), Mongolskiy Period Tvorçestva Grigoriya İvanoviça Çoros-Gurkina: v Poiske İdeynih İstokov, *Dekorativnoe İskusstvo i Predmetno-Prostranstvennaya Sreda. Vestnik MGHPA*, 191-206.
- Gordon, E.V., (2013), Deyatelnost Altayskoy Gornoy Dumı Kak Odnogo iz Organov Vremennogo Pravitelstva na Territorii Gornogo Altaya v 1917-1918, *Vestnik Tomskogo Gosudarstvennogo Üniversiteta. İstoriya*, No. 6(26)., 32-37.
- Kindikova, N., (1994), O Poetike Proizvedeniy G.İ. Çoros-Gurkina, *Materialı Po İstorii i Kulture Respubliki Altay*, Gorno-Altaysk, 19-22.
- Kravçenko, G.G., (2011), G.N. Potanin i Altay: *Hronika i İtogi Prebivaniya*, *Vestnik Tomskogo Gosudarstvennogo Universiteta İstoria*, No: 2 (14), UDK 957.11 (1-925.15), 44-48.
- Mihaylov, D.A., (2013), Altayskiy Natsionalizm i Arheologiya, *Etnografiçeskoe Obozrenie*, No: 1, 37-51.
- Mihaylov, D.A., (2014), Natsionalniy Diskurs v Sibiri: G.İ. Gurkin i Altayskiy Natsionalizm, *İnternational Journal of Russian Studies (IJORS)*, İssue No. 3 (2014/1), 1-7.
- Obraztsov, G.A., (1958), *G.İ. Gurkin – Altayskiy Hudojnik-Peyzajist*, Gorno Altaysk, 48 s.
- Potanin, G.N., (1889), *Pisma*. İrkutsk: İzd-vo İrkut. Un-ta, T.3.
- Potanin, G.N., (1910), *Çemalskom Tupike*, Sibirskaya Jizn, Nu: 142.
- Samıkova, İ.V., (2008), Hudojnik i Revolyutsiya (Obşçestvenno-Politeçkaya Deyatelnost G.İ. Çoros-Gurkina), *Vestnik Sankt-Peterburgskogo Universiteta. Politologiya Mejdunarodniye Otnoşeniya*, Ser. 6, Vıp. 2, 159-164.
- Şastina, T.P., (2015), G.İ. Çoros-Gurkin: Ot Obraza Sovremennika – k Genius Loci v Literature XX v. Statya II, *Mir Nauki, Kulturi, Obrazovanniya*, 5 (55), 377-380.
- Şastina, T.P., (2020), Altay Poeta G.A. Vyatkina-Vzglyad Skvoz Obraznuyu Sistemü Hudojnika G.İ. Gurkina, *G. İ. Çoros Gurkin Sovremennost*, Gorno-Altaysk, 46-55.
- Şilovskşiy, M.V. (2020), Problema Natsionalno-Territorialnoy Avtonomi v Sibiri v Period Sotsialnogo Katakliizma 1917 g. (Mart-Dekabr), *Peterburgskiy İstoriçeskiy Jurnal*, No. 1, 123-135.
- Tadişeva, N.O., (2020), Hudojestvennoe Tvorçestvo G.İ. Gurkina: Traditsiya, Sakralnost Kulturnoe Nasledie, *G. İ. Çoros Gurkin Sovremennost*, Gorno-Altaysk, 43-45.
- Toraman, Ali, (2018a), Altay Türklerinin İlk Sanat Okulu ve Çoros-Gurkin, *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 3, S. 1, 121-128.
- Toraman, Ali, (2018b), Grigoriy İvanoviç Çoros-Gurkin (Hayatı, Eserleri ve Altay Türklerinin Bağımsızlığı İçin Mücadelsi), *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 3, No.1, 90-98.

Toraman, Ali, (2022), Altaylı Ressam Çoros-Gurkin'in Eserlerinde Altay Şamanizmi, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.4, S. 8, 679-696.

İnternet Kaynakları

<https://visit.altairepublic.ru/o-respublike-altay/istoriya-gornogo-altaya/altayskaya-gornaya-duma-karakorumskiy-uezd/> (Erişim Tarihi: 09.04.2024)

<https://altaicholmon.ru/2018/01/26/teper-ya-odin-na-rodnom-pepelishe/> (Erişim Tarihi: 15.04.2024)

<http://www.altai-photo.ru> (Erişim Tarihi: 11.05.2024)